

บทที่ ๖

รูปแบบและวิธีการจัดการความขัดแย้งในทางพระพุทธศาสนา

จุดประสงค์ประจำบท

เมื่อได้ศึกษาเนื้อหาในบทนี้แล้วผู้ศึกษาสามารถ

๑. ทราบความหมายและธรรมชาติของความขัดแย้งในพระพุทธศาสนาได้
๒. เข้าใจบ่อเกิดของความขัดแย้งในทัศนะของพระพุทธศาสนา
๓. เข้าใจคุณและโทษของความขัดแย้งในทัศนะของพระพุทธศาสนา

ขอบข่ายเนื้อหา

๐ วิธีแก้ไขความขัดแย้งด้วยอิทธิธรรม

๐ แก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้วยเมตตา อุเบกขา

๐ วิธีแก้ไขความขัดแย้งด้วยหลัก อภัยทานและสาราณียธรรม

๖.๑ คำนำ

พระพุทธศาสนานอกจากได้แสดงหลักธรรมเชิงทฤษฎีในการทำความเข้าใจธรรมชาติของความขัดแย้ง ทั้งเหตุ ผลและพฤติกรรมของความขัดแย้งรวมทั้งคุณและโทษที่จะตามมาหากไม่ได้ทำการแก้ไขให้มีสภาพเป็นปกติ ยังได้วางเกณฑ์ในการแก้ไขโดยมีการสร้างหลักการเชิงปฏิบัติโดยนำหลักการทางวินัยมาบังคับเพื่อให้เกิดกระบวนการแก้ไขอย่างถูกต้องเพื่อให้หมู่คณะหรือพระสงฆ์พุทธบริษัทที่มีความสามัคคีกันเพื่อประโยชน์ของพระธรรมคำสอนที่ถูกต้อง และประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นโดยตรงกับผู้ปฏิบัติตามหลักธรรมต่าง ๆ ซึ่งเป็นขบวนการพัฒนาทางด้านจิตใจโดยเริ่มจากการทำให้เกิดสัมมาทิฐิ คือ ความคิดเห็นที่ถูกต้องเสียก่อนจึงดำเนินไปสู่พฤติกรรมที่จะต้องแสดงออกต่อผู้อื่นทางวาจา และใจ

เมื่อเกิดความสงบจากปัญหาเรื่องความขัดแย้งเชิงปริมาณอันเป็นเหตุมาจากการเพิ่มขึ้นของประชากร ก่อให้เกิดการแก่งแย่งหาผลประโยชน์อย่างเห็นแก่ตัวเนื่องจากความไม่รู้จริงถึงธรรมชาติของตัวตนที่ตนเองยึดถือทำให้เกิดความเข้าใจผิด ซึ่งเป็นที่มาของกิจกรรมของมนุษย์ที่ดำเนินชีวิตไปโดยปราศจากแก่นสาร การพัฒนาให้จิตบรรลุถึงความแจ่มแจ้งทางปัญญาเป็นอิสระจากความไม่สงบทุกอย่างจึงเป็นเป้าหมายที่แท้จริง ในบทนี้จำศึกษาเรื่องวิธีการแก้ปัญหาเรื่องความขัดแย้งตามหลักการทางพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นหลัก

๖.๒ การแก้ไขความขัดแย้งโดยอภิรณสมถะวิธี

อภิรณสมถะ การทำอภิรณให้สงบระงับ หมายถึง วิธีระงับอภิรณตามพระธรรมวินัย ๗ อย่าง คือ

๑. **สัมมุขาวินัย** ตัดสินในที่พร้อมหน้าทั้ง โจทย์และจำเลยพร้อมพยาน ตามพยานหลักฐาน
๒. **สติวินัย** ถือสติเป็นหลัก การยกเลิกความผิดเพราะเป็นพระอรหันต์หรืออริยบุคคลที่จะไม่ทำผิดวินัยในข้อนั้นได้
๓. **อมุพหวินัย** ผู้หายจากเป็นบ้า การยกเลิกความผิดเพราะผู้กระทำผิดนั้นวิกลจริตหรือเป็นบ้า
๔. **บัญญัติญาติภระ** ทำตามที่รับ การตัดสินตามการยอมรับผิด คำสารภาพของผู้กระทำผิด
๕. **ตัสสปาปิยสิกา** ลงโทษแก่ผู้ผิดที่ไม่รับ การลงโทษพยานผู้ที่ไม่ยอมพุดในการสอบสวนของคณะสงฆ์
๖. **เยภุยเยสิกา** การตัดสินตามมติเสียงข้างมาก
๗. **ติณวัตถารกะ** ดุจกลบไว้ด้วยหญ้า วิธีประณิประนอม การตัดสินยกฟ้อง เลิกแล้วต่อกัน(ในกรณีทะเลาะกัน)

วิธีการแก้ปัญหาที่เรียกว่า “อภิรณสมถะ” ถือเป็นต้นแบบแห่งวิธีการแก้ปัญหาสังคมยุคทุกสมัย วิธีการแก้ปัญหาต้องไม่มีสูตรสำเร็จเพียงสูตรเดียวกัน ต้องมีหลากหลาย วิธีเช่นปรากฏในพระวินัยปิฎกซึ่งพระสงฆ์จะต้องปฏิบัติตามเพื่อความอยู่อย่างสงบสุข

เรื่องสำคัญเกี่ยวกับพระศาสนา หรือส่วนบุคคล เช่น ความเห็นไม่ตรงกับว่า “นี่เป็นธรรม นี่เป็นอธรรม นี่เป็นวินัย นี่มิใช่วินัย” ต้องมีโจทก์มีจำเลย เรื่องอย่างนี้ใช้วิธี “สัมมุขาวินัย” คือพร้อมหน้าสงฆ์ บุคคล วัตถุ และธรรม

เรื่องเกี่ยวกับการนินทาว่าร้ายคนดีศรีสังคม เพื่อปกป้องพระอรหันต์หรือคนดีของสังคมอย่างนี้ ใช้วิธี “สติวินัย” คือ สงฆ์รับประกันความบริสุทธิ์ให้

เรื่องเกี่ยวกับคนที่อาจวิกลจริตไปชั่วขณะ หรือทำผิดไปเพราะอารมณ์ชั่ววูบ การปกป้องคนเช่นนี้ ใช้วิธี “อมุหวินัย” คือ รับประกันความบริสุทธิ์ให้

การตัดสินลงโทษตามคำรับสารภาพ ใช้วิธี “ปฎิญาตกรรมะ”

เรื่องการทะเลาะวิวาท นินทาว่าร้ายกัน หรือความเห็นลงรอยกันที่ไม่เกี่ยวกับพระธรรมวินัย ใช้วิธี “เยภยยสิกขา” คือ ลงคะแนนตัดสินเอาตามเสียงข้างมาก

การลงโทษแก่ผู้ทำผิด ใช้วิธี “ตัสสปายสิกขา”

เรื่องความขัดแย้งระหว่างกลุ่ม ที่ไม่เกี่ยวกับพระธรรมวินัย แต่เป็นการแข่งดีกันระหว่างกลุ่ม หรือเรื่องความเชื่อถือที่ไม่ตรงกัน มีศรัทธาในบางเรื่องไม่เสมอกัน ใช้วิธี “ติณวัตถการวินัย” คือ ประนีประนอมกัน

บางครั้งสิ่งที่เกิดขึ้นเป็นปัญหาหรือบางที่ไม่ใช่ปัญหา แต่เป็นกิจที่จะต้องได้รับการบริหารจัดการให้สำเร็จ ลุล่วงไปด้วยความเรียบร้อย มีประสิทธิภาพ บรรลุวัตถุประสงค์ตามนโยบาย เรียกตามภาษาพระพุทธศาสนาว่า อธิกรรม พระพุทธศาสนาพูดถึงอธิกรรม ๔ อย่าง ในที่นี้จะอภิปรายเฉพาะ วิวาทาธิกรรม ว่าด้วยปัญหาความขัดแย้งเกี่ยวกับหลักการในองค์กรสงฆ์ในกรณีที่มีการขัดแย้งกันเกิดขึ้นไม่ว่าจะอยู่ที่ไหนหรือสภาพการณ์ใด วิวาทาธิกรรมและเยภยยสิกขานับเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่สุดซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ผล

วิวาทาธิกรรม คือ กรณีที่แสดงออกทางกายและวาจา แสดงถึงความบาดหมาง ความ ทะเลาะ ความ แก่งแย่ง ความวิวาท ความกล่าวต่างกัน ความกล่าวโดยประการอื่น การพูดเพ้อ ความกลัดกลุ้มใจ การด่าทอ ในเรื่องนั้นๆ เรียกรวมนๆว่า ความคิดเห็นขัดแย้งกันในเรื่องที่ว่า (๑) นี้ธรรม (๒) นี้อธรรม (๓) นี้วินัย (๔) นี้ไม่ใช่วินัย (๕) นี้ตถาคตภาสิตไว้ตรัสไว้ (๖) นี้ ตถาคตไม่ได้ภาสิตไว้ ไม่ได้ตรัสไว้ (๗) นี้จรียาวัตรที่ตถาคตได้ประพุดติมา (๘) นี้จรียาวัตรที่ตถาคต ไม่ได้ประพุดติมา (๙) นี้ตถาคตบัญญัติไว้ (๑๐) นี้ตถาคตไม่ได้บัญญัติไว้ (๑๑) นี้อาบัติ (๑๒) นี้ อนุอาบัติ (๑๓) นี้อาบัติเบา (๑๔) นี้อาบัติหนัก (๑๕) นี้อาบัติมีส่วนเหลือ (๑๖) นี้ อาบัติไม่มีส่วน เหลือ (๑๗) นี้ อาบัติชั่วคราว (๑๘) นี้ อาบัติไม่ชั่วคราว ความขัดแย้งในประเด็นดังกล่าวอาจเกิดขึ้นได้ใน ๒ ลักษณะ คือ

ลักษณะที่ ๑ เกิดจากคน ๒ คนหรือฝ่ายหนึ่งมีความคิดเห็นแตกต่างตรงกันข้ามกัน โดย หาข้อยุติไม่ได้ เช่น ฝ่ายหนึ่งเห็นว่า นี้ธรรม อีกฝ่ายหนึ่งเห็นว่า นี้อธรรม ฝ่ายหนึ่งเห็นว่า นี้วินัย อีกฝ่ายหนึ่งเห็นว่า นี้ไม่ใช่วินัย ฝ่ายหนึ่งเห็นว่า นี้เป็นอาบัติ อีกฝ่ายหนึ่งเห็นว่า นี้ไม่เป็นอาบัติ ลักษณะที่ ๒ เกิดจากคน ๒ คนหรือฝ่าย คือ ฝ่ายที่แสดงความเห็นบิดเบือน เช่น แสดงอธรรมว่าเป็นธรรม แสดงธรรมว่าเป็นอธรรม แสดงสิ่งที่มีใช่วินัยว่าเป็นวินัย แสดงวินัย ว่ามิใช่วินัย แสดงกรณีที่เป็นอาบัติว่าไม่เป็นอาบัติ แสดงกรณีที่ไม่เป็นอาบัติว่าเป็นอาบัติ กับฝ่าย ที่แสดงความเห็นตามความเป็นจริง เช่น แสดงอธรรมว่าเป็นอธรรม แสดงธรรมว่าเป็นธรรม รวมเป็น ๙ คู่กรณี ๑๘ ประเด็น ปัญหาความขัดแย้งอย่างนี้ในองค์กรสงฆ์ ถือเป็นเรื่องใหญ่เพราะ เกี่ยวกับหลักการ เป็นทฤษฎีในกระบวนการกลุ่ม เป็นกระแสที่มีพลังมากในสังคมสงฆ์ ถ้าจัดการ ไม่เป็นระบบ จะทำให้เกิดความลุกลามใหญ่โตนำไปสู่ความแตกแยกในองค์กรหรือสังคมประเทศชาติ และท้ายที่สุดอาจทำให้เกิดความล้มละลายได้

เรื่องของภิกษุชาวกรุงโกสัมพีเป็นกรณีที่ควรศึกษาอย่างยิ่ง เรื่องมีอยู่ว่า ณ อาวาสแห่งหนึ่งในกรุงโกสัมพี มีภิกษุอยู่ ๒ กลุ่ม คือ กลุ่มสุดตันติกะ สุดตันติกะเข้าห้องสุขา (วัจกุฎี) เหลือน้ำชำระไว้ในภาชนะแล้วออกมา พระอุปัชฌาย์ของพวกเขา วินัยธรเข้าไปที่หลัง เห็นน้ำนั้นจึงออกมาถามภิกษุสุดตันติกะว่า "ท่านเหลือน้ำ

ไว้หรือ ?"

ภิกษุสุตตันติกะตอบว่า "ผมเหลือน้ำไว้"

ภิกษุวินัยธรถามว่า "ในกรณีนี้ ท่านไม่รู้ว่า เป็นอาบัติหรือ ?"

ภิกษุสุตตันติกะตอบว่า "ผมไม่รู้ว่า เป็นอาบัติ"

ภิกษุวินัยธรรกล่าวว่า "ท่าน ในกรณีนี้มีอาบัติอยู่"

ภิกษุสุตตันติกะกล่าวว่า "ถ้ามีอาบัติ ผมจะแสดงอาบัติ"

ภิกษุวินัยธรรกล่าวว่า "ท่าน ถ้าไม่ตั้งใจ ไม่มีสติ ก็ไม่มีอาบัติ"

เมื่อภิกษุวินัยธรรกล่าวอย่างนี้ ภิกษุสุตตันติกะจึงมีความเห็นในอาบัตินั้นว่าไม่เป็นอาบัติ ฝ่ายภิกษุวินัยธรรบอกพวกภิกษุ (ศิษย์) ของตนว่า "ภิกษุสุตตันติกะนี้ แม้ต้องอาบัติก็ไม่รู้" พวกภิกษุ ของภิกษุวินัยธรรจึงไปกล่าวกะพวกภิกษุสุตตันติกะว่า "อุปัชฌาย์ของพวกท่าน แม้ต้องอาบัติแล้ว ก็ยังไม่รู้ว่า เป็นอาบัติ" พวกภิกษุสุตตันติกะจึงไปบอกแก่พระอุปัชฌาย์ของตน

พระอุปัชฌาย์ของพวกภิกษุสุตตันติกะกล่าวว่า "ในตอนต้น ภิกษุวินัยธรรนี้กล่าวว่า 'ไม่มีอาบัติ' แต่ตอนนี้กลับกล่าวว่า 'มีอาบัติ' ภิกษุวินัยธรรนี้พูดเท็จ" พวกภิกษุสุตตันติกะจึงไป กล่าวกะพวกภิกษุวินัยธรรว่า "อุปัชฌาย์ของพวกท่านพูดเท็จ" ในขณะเดียวกัน ภิกษุวินัยธรรก็ลง ทั้ง ๒ กลุ่มก็ก่อความทะเลาะกันขยายวงกว้างออกไปจนถึงพวกอุบาสกอุบาสิกาผู้ถวายความอุปถัมภ์ แก่พวกภิกษุ ๒ กลุ่มนี้

ปัญหาความขัดแย้งในหมู่ภิกษุชาวกรุงโกสัมพีเกี่ยวข้องกับการแสดงความคิดเห็นว่า นีธรรมนี้ อธรรมนี้ วินัยนี้ไม่ใช่วินัยนี้ (เป็นอาบัติ) นี้อาบัติ (ไม่เป็นอาบัติ) นี้อาบัติเบา นี้อาบัติหนัก เป็นต้นดังกล่าวมานั้น ซึ่งถือเป็นเรื่องใหญ่ เป็นพฤติกรรมกลุ่มไม่ใช่ปัจเจก

ในองค์กร สังคม ประเทศชาติก็เช่นเดียวกัน ถ้าเป็นเรื่องของสามีกับภรรยาทะเลาะกัน พี่น้องทะเลาะกัน เพื่อนบ้านทะเลาะกัน อย่างนี้ถือเป็นเรื่องปัจเจก ไม่ใช่เรื่องที่มีนัยสำคัญอะไร ถึงจะลุกลามใหญ่โตแต่ก็ไม่ มีผลทำให้องค์กร สังคม ประเทศแตกแยกล่มสลาย เพราะเป็นเพียง อารมณ์ความรู้สึกที่ชอบไม่ชอบ เป็นเรื่อง ผลประโยชน์ที่ไม่ลงตัว เป็นเรื่องการแก่งแย่งอะไรบางอย่าง แต่ปัญหาความขัดแย้งที่ถือว่าเป็นเรื่องใหญ่ก็คือที่เกี่ยวกับหลักการ เช่น หลักศาสนา แนวความคิดทางการเมือง ซึ่งบางทีสาเหตุไม่ได้มาจากผลประโยชน์ ไม่ได้มาจากความโลภ ความโกรธ ความ หลง ไม่ได้มาจากกิเลสตัณหาอื่นใดเลย แต่มาจากความคิดเห็นของแต่ละ กลุ่มที่ไม่ตรงกันจริง ๆ

เมื่อนำเอากรอบหรือวงวนความขัดแย้ง ๙ กรณี ๑๘ ประเด็นรวมทั้งกรณีความขัดแย้ง ของพวกภิกษุชาวกรุงโกสัมพี ๒ กลุ่มมาวางทาบกับเหตุการณ์ความขัดแย้งในสังคมปัจจุบัน จะเห็น ได้ชัดว่า อยู่ในกรอบหรือวงวนเดียวกัน แต่จะมีข้อแตกต่างกันตรงที่วิธีการตัดสินขั้นสุดท้ายว่า "ฝ่ายไหนถูก ฝ่ายไหนผิด" ซึ่งจะอภิปรายในโอกาสต่อไป ขอยกกรณีความขัดแย้งทางการเมือง เป็นตัวอย่าง

ฝ่ายรัฐบาลบอกว่า "นโยบายนี้ถูกต้อง เป็นธรรม" ฝ่ายค้านบอกว่า "นโยบายนี้ไม่ถูก ต้อง ไม่เป็นธรรม" ฝ่ายรัฐบาลบอกว่า "นโยบายนี้ถูกต้อง สอดคล้องกับกฎหมาย" ฝ่ายค้านบอกว่า "นโยบายนี้ไม่ถูกต้อง ไม่ สอดคล้องกับกฎหมาย"

ฝ่ายรัฐบาลบอกว่า "นโยบายนี้รัฐบาลชุดก่อนได้ทำมาแล้ว" ฝ่ายค้านบอกว่า "นโยบายนี้ รัฐบาลชุดก่อนไม่ได้ทำมา" ฝ่ายรัฐบาลบอกว่า "กฎหมายนี้รัฐบาลชุดก่อนตราเอาไว้" ฝ่ายค้าน บอกว่า "กฎหมายนี้ รัฐบาลชุดก่อนไม่ได้ตราไว้"

ฝ่ายรัฐบาลบอกว่า "นโยบายนี้ถูกกฎหมาย" ฝ่ายค้านบอกว่า "นโยบายนี้ผิดกฎหมาย" หรือบางกรณี ฝ่ายรัฐบาลอาจจะบอกว่า "ผิดกฎหมาย" แต่ฝ่ายค้านบอกว่า "ถูกกฎหมาย" โดยสรุป ก็คือมีความเห็นไม่ตรงกัน เกี่ยวกับหลักการ นโยบาย วิธีคิด ซึ่งกล่าวเฉพาะในด้านความรู้สึกแล้ว ตัดสินไม่ได้ว่าฝ่ายไหนถูก ฝ่ายไหนผิด ทุกฝ่ายล้วนเห็นว่าตัวเองถูกต้องทั้งสิ้น

ความเห็นขัดแย้งกันไม่ว่าจะเป็นเรื่องส่วนตัวหรือส่วนรวม ในเบื้องต้น ล้วนแล้วแต่เกิด จากลักษณะนิสัยส่วนบุคคลหรือปัจเจกทั้งสิ้น เช่น ความเป็นผู้มีลักษณะนิสัยโกรธง่ายหายยาก ชอบลบหลู่ตีเสมอคนอื่น มีนิสัยริษยา อวดดี ปรารถนาชั่ว มีความเห็นผิด ยึดถือความเห็นของตนเป็นใหญ่ คนเช่นนี้มักไม่มีความเคารพ ไม่มีความยำเกรงในพระรัตนตรัย ไม่หมั่นปฏิบัติ บำเพ็ญในไตรสิกขา ผู้ที่มีจิตประกอบด้วยความโลภ ความโกรธ ความหลง เมื่อถึงคราวแสดง ความคิดเห็นก็แสดงความคิดเห็นอันนำไปสู่ความขัดแย้ง เมื่อตกอยู่ในอำนาจกิเลสเหล่านี้มาก ๆ เข้า ก็ทำให้ขาดความอดทน(ขันติ) และความสงบเสงี่ยม(โสรจจะ) แสดงอารมณ์ฉุนเฉียวรุนแรง ใส่กันและกัน เหล่านี้เป็นสาเหตุฝ่ายอกุศลคือฝ่ายชั่ว

ไม่เพียงแต่เท่านั้น เฉพาะในประเด็นความเห็นเกี่ยวกับหลักการที่ว่า นีธรรม นี้อธรรม นีวินัย นี้ไม่ใช่วินัย นี้เป็นอาบัติ นี้ไม่เป็นอาบัติ นี้อาบัติเบา นี้อาบัติหนัก นโยบายนี้เป็นธรรม นโยบายนี้ไม่เป็นธรรม นโยบายนี้ถูกกฎหมาย นโยบายนี้ไม่ถูกกฎหมาย เป็นต้นนี้ แม้แต่ผู้มีจิต ปราศจากความโลภ ปราศจากความโกรธ ปราศจากความหลงก็ยังมีความคิดเห็นขัดแย้งกันได้ ทั้ง ๆ ที่มีจิตเป็นกุศล เพราะอย่างที่กล่าวแล้วนั่นเองว่า "หลักการของแต่ละบุคคลเป็นเรื่องความคิดเห็น และความเชื่อในความคิดเห็นนั้นจนเกิดความยึดมั่นถือมั่นขึ้นมา เรียกว่า ทิฏฐูปาทาน" ปัญหาที่เกิดขึ้นตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเห็น(ทิฏฐิ) เป็นหลัก ไม่ได้อยู่บนพื้นฐานด้านผลประโยชน์ ส่วนตน อาจมีเรื่องผลประโยชน์เข้ามาเกี่ยวข้องเล็กน้อย มีกรณีตัวอย่างในวงการศาสนาสมัย พระพุทธเจ้า เช่น ความคิดเห็นแย้งกันของภิกษุกลุ่มต่าง ๆ ในพระพุทธศาสนาด้วยตนเอง หรือความขัดแย้งระหว่างเจ้าลัทธิต่าง ๆ กรณีตัวอย่างในวงสังคมหรือการเมือง เช่น ความขัดแย้งระหว่าง พรรคการเมือง ระหว่างองค์กรที่ไม่มีผลประโยชน์ (NGO) กับหน่วยงานราชการ ระหว่างผู้นำ ทางศาสนากับผู้นำทางการเมือง หลักการและวิธีการแก้ปัญหาความขัดแย้งตามกรอบธรรมเนียมขององค์กรสังฆ

ปัญหาความขัดแย้งในสังคมมีอยู่หลายระดับและหลายลักษณะ ความขัดแย้งบางกรณี ไม่ใช่เรื่องที่จะต้องดำเนินการให้แก้ไขตามกรอบทฤษฎีใด ๆ ไม่ว่าจะเป็นหลักพระธรรมวินัยหรือ ทฤษฎีของนักคิดตะวันตก เช่น พระ ก. ขัดแย้งกับพระ ข. บิดามารดากับลูกขัดแย้งกัน พี่ชาย น้องชายทะเลาะกัน พี่สาว น้องสาวทะเลาะกัน ความขัดแย้งแบบนี้เป็นเรื่องปัจเจก ถ้าถึงขั้นที่ จะมีการฟ้องร้องกันตามกระบวนการแห่งกฎหมายบ้านเมืองก็เป็นอีกประเด็นหนึ่ง จะไม่นำมากล่าว ในที่นี้

ปัญหาความขัดแย้งเกี่ยวกับหลักการทางศาสนา แนวคิดทางการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ สังคม รวมทั้งวิธีคิดของคนในองค์กร ในสังคมประเทศชาติดังที่กล่าวมาแล้ว ที่เรียกว่าวิวาทิกกรณี จำเป็นต้องได้รับการแก้ไขอย่างเป็นระบบ ตามหลักการและวิธีการที่นักคิดแนว สันติวิธีวางกรอบเอาไว้บ้าง ที่นักรัฐศาสตร์วาง

กรอบเอาไว้บ้าง ที่นักการศาสนาวางกรอบเอาไว้ บ้าง ในที่นี้จะเสนอธรรมพื้นฐานเพื่อการอยู่ร่วมกันด้วยความสามัคคี พร้อมกับหลักการและวิธีการที่พระพุทธเจ้าได้วางเอาไว้และถือปฏิบัติในสมัยพุทธกาล

๑) ธรรมพื้นฐาน

เมื่อกรณีความขัดแย้งของภิกษุชาวกรุงโกสัมพี ๒ กลุ่มลูกหลานใหญ่โตมากขึ้น พระพุทธเจ้าทรงพยายามไกล่เกลี่ยโดยตรัสถึง ๓ ครั้งว่า "อย่าเลย ภิกษุทั้งหลาย พวกเธออย่าบาดหมาง อย่าทะเลาะ อย่าขัดแย้ง อย่าวิวาทกันเลย" ก็ไม่มีผลทำให้ภิกษุเหล่านั้นหันมาสมานสามัคคีกัน และมีที่ท่าจะลูกหลานใหญ่โตออกไปเรื่อย ๆ ภิกษุผู้เป็นธรรมวาทีรูปหนึ่ง ไม่ประสงค์จะให้พระพุทธองค์ ต้องมาลำบากกับการไกล่เกลี่ยพวกภิกษุชาวกรุงโกสัมพี ๒ กลุ่มนี้ จึงกราบทูลตอบพระพุทธองค์ ๓ ครั้งเช่นเดียวกันว่า

ขอพระผู้มีพระภาคผู้ทรงเป็นธรรมสามีทรงโปรดรอไปก่อน ขอพระองค์จงทรง ขวนขวายน้อยประกอบตามสุขวิหารธรรมในปัจจุบันอยู่เถิด พวกข้าพระพุทธเจ้าจะปรากฏเพราะความบาดหมาง เพราะความทะเลาะ เพราะความ ขัดแย้ง เพราะการวิวาทนั่นเอง พระพุทธเจ้าข้า พระพุทธเจ้าทรงเห็นว่าภิกษุเหล่านั้นคือด้าน ทำให้สามัคคีกันไม่ได้ง่าย จึงเสด็จ หลีกไป เมื่อเสด็จไปถึงที่แห่งหนึ่งชื่อปาจิณวังสหายวัน ซึ่งเป็นที่พักจำพรรษาของพระอนรุทธะ พระนันทิยะ และพระกิมพิละ ทั้ง ๓ ท่านมีความสามัคคีกันอย่างยิ่ง เป็นแบบอย่างด้านความ สามัคคีของพระสงฆ์ในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าตรัสถามวิธีการอยู่ร่วมกันด้วยความสามัคคี ภิกษุทั้ง ๓ รูปกราบทูลถึงวิธีคิดในการอยู่ร่วมกันก่อนว่า "พวกข้าพระองค์จะคิดอยู่เสมอว่า 'นับเป็น โชคเป็นลาภ เป็นความดีงามแล้วที่ได้อยู่ร่วมกับเพื่อนพรหมจารีนี้' ต่อจากนั้น ได้กราบทูลวิธีการสรุปความได้ดังนี้

พระพุทธเจ้าข้า พวกข้าพระองค์นั้นได้เข้าไปตั้งเมตตาทายกรรม เมตตา วจีกรรม เมตตาโมกรรมทั้งต่อหน้าและลับหลังในกันและกัน เอาใจใส่ ถนอมน้ำใจกันและกัน ช่วยกันทำงานคนละไม้คนละมือ และนั่งประชุม สนทนาธรรมกันทุก ๆ ๕ วัน ธรรมเหล่านี้ล้วนเป็นพื้นฐานแห่งความสามัคคีทั้งในองค์กรสงฆ์และสังคมคฤหัสถ์ นัยหนึ่งเหมือนกับเป็นปุ๋ยที่ทำให้ความสามัคคีเจริญงอกงาม อีกนัยหนึ่งก็เป็นเหมือนยาที่จะกำจัด หรือละลายเชื้ออันจะนำไปสู่ความขัดแย้งซึ่งอาจจะเกิดขึ้นในเวลาใดเวลาหนึ่ง วันนี้ไม่เกิด วัน หน้าอาจจะเกิดถ้าไม่มีธรรมพื้นฐานคือเมตตาทางกาย วาจา ใจ การถนอมน้ำใจ การช่วยเหลือ เกื้อกูลกัน และการนั่งสนทนาเกี่ยวกับความดีงามทุก ๆ ๕ วัน

๒) หลักการและวิธีการ

๖.๒.๑ สัมมุขาวินัย

เหตุการณ์ความขัดแย้งในองค์กรสงฆ์กับสังคมคฤหัสถ์จะอยู่ในกรอบหรือวังวนเดียวกัน แต่จะมีข้อแตกต่างกันตรงที่วิธีการตัดสินขั้นสุดท้ายว่า "ฝ่ายไหน ถูก ฝ่ายไหนผิด" และก็อย่างที่บอกไว้แล้วเช่นกันว่า "ในด้านความรู้สึกแล้ว ตัดสินไม่ได้ว่า ฝ่ายไหนถูก ฝ่ายไหนผิด ทุกฝ่ายล้วนเห็นว่าตัวเองถูกทั้งสิ้น" ในการหาข้อยุติ จะอภิปรายกรณี ขององค์กรสงฆ์ก่อน เมื่อเกิดกรณีความขัดแย้งจะใช้วิธีการที่เรียกว่า สัมมุขาวินัยอย่างไร ?

ว่าด้วยหลักการก่อน สัมมุขาวินัย แปลว่า ระงับปัญหาความขัดแย้งในที่พร้อมหน้า หมายถึงการที่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องมาประชุมพร้อมหน้ากัน นำประเด็นปัญหามาพูดคุยกันแล้วหา ข้อยุติและมีความเป็นธรรม

ประเด็นสำคัญอยู่ที่ "ความเป็นธรรม" ข้อนี้มีนัยที่ควรศึกษาอย่างยิ่ง ความเป็นธรรมหรือความไม่เป็นธรรม ขึ้นอยู่กับคุณลักษณะและบทบาทขององค์ประชุม คือผู้ที่ เข้าร่วมประชุมเป็นธรรมวาทีหรืออธรรมวาที และ ฝ่ายไหนมีบทบาทการขึ้นนำมากกว่าระหว่าง ธรรมวาทีกับอธรรมวาที

คำว่า "ธรรมวาที" แปลว่า ผู้มักกล่าวถูกต้องตามหลักการ
 คำว่า "อธรรมวาที" แปลว่า ผู้มักกล่าวไม่ถูกต้องตามหลักการ
 สัมมุขาวินัยที่ชื่อว่าไม่เป็นธรรม อาจแยกพิจารณาได้เป็น ๓ กรณี ดังนี้

กรณีที่ ๑ ผู้เข้าร่วมประชุมเกือบจะทั้งหมดเป็นธรรมวาที มีเพียงหนึ่งรูปเท่านั้นเป็น อธรรมวาที แต่ อธรรมวาทีเป็นผู้มีบารมีมีอิทธิพล เป็นที่เกรงใจของผู้เข้าร่วมประชุมทั้งหมด หรือมีวาตะเจียบคม สามารถ จัดระบบความคิดแสดงเหตุผลได้ชัดเจน จึงมีบทบาทในการขึ้นนำที่ประชุม ให้อินยอมเห็นคล้อยตาม จนกระทั่ง ปัญหายุติ อย่างนี้ชื่อว่าสัมมุขาวินัยที่ไม่เป็นธรรม

กรณีที่ ๒ ผู้เข้าร่วมประชุมเกือบจะทั้งหมดเป็นธรรมวาที มีเพียงสองถึงสามรูปเท่านั้น เป็นอธรรม วาที แต่พวกอธรรมวาทีเป็นผู้มีบารมีมีอิทธิพล เป็นที่เกรงใจของผู้เข้าร่วมประชุม ทั้งหมด หรือมีวาตะเจียบ คม สามารถจัดระบบความคิดแสดงเหตุผลได้ชัดเจน จึงมีบทบาทใน การขึ้นนำที่ประชุมให้อินยอมเห็นคล้อย ตาม จนกระทั่งปัญหายุติ อย่างนี้ชื่อว่าสัมมุขาวินัยที่ไม่เป็น ธรรม

กรณีที่ ๓ ผู้เข้าร่วมประชุมส่วนหนึ่งเป็นธรรมวาที มีผู้เข้าร่วมประชุมจำนวนตั้งแต่ ๔ รูปขึ้นเป็น อธรรมวาที แต่พวกอธรรมวาทีเป็นผู้มีบารมีมีอิทธิพล เป็นที่เกรงใจของผู้เข้าร่วมประชุม ทั้งหมด หรือมีวาตะ เจียบคม สามารถจัดระบบความคิดแสดงเหตุผลได้ชัดเจน จึงมีบทบาท ในการขึ้นนำที่ประชุมให้อินยอมเห็น คล้อยตาม จนกระทั่งปัญหายุติ อย่างนี้ชื่อว่าสัมมุขาวินัยที่ไม่เป็นธรรม

สัมมุขาวินัยที่ไม่เป็นธรรมอย่างนี้ แม้จะทำให้ปัญหาความขัดแย้งยุติก็ถือว่าไม่ถูกต้อง เพราะองค์ ประชุมถูกอิทธิพลฝ่ายอธรรมครอบงำ คนดีมีคุณธรรมไม่มีอิสระทางความคิดที่จะกระทำ การใดๆตามที่ตัว ต้องการได้

ส่วนสัมมุขาวินัยที่ชื่อว่าเป็นธรรมนั้น ได้แก่การที่ฝ่ายธรรมวาทีมีจำนวนหนึ่งคน จำนวน สองถึงสาม คนหรือจำนวนตั้งแต่ ๔ คนขึ้นไปเป็นผู้มีบารมีมีอิทธิพล เป็นที่เกรงใจของผู้เข้าร่วม ประชุมทั้งหมด หรือมีวา ตะเจียบคม สามารถจัดระบบความคิดแสดงเหตุผลได้ชัดเจน จึงมีบทบาท ในการขึ้นนำที่ประชุมให้อินยอมเห็น คล้อยตาม จนกระทั่งปัญหายุติ

เห็นได้ชัดว่า บทสรุปของการแก้ปัญหาตามกรอบแห่งสัมมุขาวินัยนั้น ไม่ได้ถือเอาตาม มติเสียงข้าง มากเป็นประมาณ แต่ยึดถือคุณสมบัติของผู้ลงมติเป็นสำคัญ กล่าวคือ มติที่นำไปสู่การยุติปัญหาต้องมาจาก บุคคล คณะ หรือสงฆ์ที่เป็นฝ่ายธรรมวาที ซึ่งอาจเป็นเสียงข้างน้อยหรือ เสียงข้างมากก็ได้ อย่างไรก็ดี ถ้า ปัญหาไม่สามารถให้ยุติได้ตามกระบวนการแห่งสัมมุขาวินัย แนวทางแก้ปัญหา ก็จะพัฒนาไปสู่อีกกระบวนการ หนึ่ง ซึ่งจะอภิปรายในโอกาสต่อไป

วิธีการแห่งสัมมาวิสัยเป็นอย่างไร ? สารสำคัญในกระบวนการแห่งสัมมาวิสัย อยู่ที่ความพร้อม ๔ ประการ ประกอบด้วย (๑) ความพร้อมหน้าสงฆ์ (๒) ความพร้อมหน้าธรรม (๓) ความพร้อมหน้าวินัย และ (๔) ความพร้อมหน้าบุคคล

คำว่า "ความพร้อมหน้าสงฆ์" หมายถึงกรณีความขัดแย้งนั้นๆ ต้องการองค์ประชุมจำนวนเท่าไรมาร่วมประชุมแก้ปัญหา เช่น ๔ รูปขึ้นไป ๕ รูปขึ้นไป ๑๐ รูปขึ้นไป หรือ ๒๐ รูปขึ้นไป มีผู้มาประชุมครบตามจำนวนผู้อื่นซึ่งเกินจำนวนองค์ประชุมไปและอยู่ในวิสัยที่จะต้องมาประชุม ด้วยแต่บังเอิญมาประชุมไม่ได้ด้วยเหตุสุดวิสัยก็ได้มอบฉันทามติมาแล้ว และผู้ที่มาร่วมประชุมนั้น ไม่มีแม้แต่คนเดียวที่คัดค้าน

คำว่า "ความพร้อมหน้าธรรม ความพร้อมหน้าวินัย" หมายถึง กรณีความขัดแย้งนั้น ๆ ระบุโดยธรรม โดยวินัย โดยสัตตสุตต

คำว่า "ความพร้อมหน้าบุคคล" หมายถึง โจทก์และจำเลยทั้งสองซึ่งเป็นคู่กรณีอยู่พร้อม หน้ากัน

ในทางปฏิบัติ เมื่อบุคคล ๒ ฝ่ายเกิดกรณีความคิดเห็นขัดแย้งกันเกี่ยวกับหลักการดังกล่าวมา ถ้าสามารถตกลงกันได้ ปัญหาความขัดแย้งยุติ ก็ไม่ต้องใช้กระบวนการสัมมาวิสัย แต่ถ้า ไม่สามารถตกลงกันได้ ปัญหาความขัดแย้งยังคงมีอยู่ จะต้องนำไปสู่กระบวนการสัมมาวิสัย โดย ผู้ซึ่งเป็นที่ยอมรับของทุกฝ่ายจะทำหน้าที่จัดให้กระบวนการแก้ปัญหาดำเนินไป นั่นคือ จัดให้มีการประชุม สงฆ์ (ความพร้อมหน้าสงฆ์) นำกรณีความขัดแย้งไปเทียบกับหลักพระธรรมวินัย (ความพร้อมหน้าธรรม ความพร้อมหน้าวินัย) และเรียกคู่กรณีมาอยู่พร้อมหน้ากันในที่ประชุมสงฆ์นั้น (ความพร้อมหน้าบุคคล) ทำการวินิจฉัยกรณีความจนกว่าปัญหาจะยุติ

ในกรณีที่กระบวนการแก้ปัญหา กำลังดำเนินไปอยู่ และกำลังมีการวินิจฉัยกรณีความอยู่ มีเสียงคัดค้านหรือสนับสนุนดังแข็งแรงแรงเกิดความวุ่นวายในที่ประชุม ที่ประชุมต้องเลือกภิกษุ บางรูปในที่ประชุม นั้น ผู้มีคุณสมบัติเช่น เป็นผู้มึศีล เป็นพหูสูต จำปาติโมกข์ได้ รู้กฎระเบียบดี ตั้งเป็นคณะทำงาน แล้วมอบหมายให้นำกรณีความไปวินิจฉัยเพื่อหาข้อยุติ แจ้งให้ที่ประชุมรับทราบ ในกรณีที่แม้จะตั้งคณะทำงานวินิจฉัยแล้ว ก็ไม่สามารถยุติปัญหาได้จะต้องนำไปสู่กระบวนการขั้นต่อไปที่เรียกว่า "เยภยยลิกาวิสัย"

๖.๒.๒ เยภยยลิกาวิสัย

เยภยยลิกาวิสัย แปลว่า ระบุปัญหาความขัดแย้งตามเสียงข้างมาก เหมือนกระบวนการประชาธิปไตย แต่มีหลักการสำคัญประกอบการพิจารณาดำเนินการอยู่ ๒ ประการ คือ

ประการที่ ๑ การแต่งตั้งบุคคลขึ้นมาดำเนินการ โดยสงฆ์พึงแต่งตั้งภิกษุให้เป็นผู้ ดำเนินการจับสลาก ภิกษุผู้สมควรได้รับการแต่งตั้งต้องมีคุณสมบัติ ๕ อย่างคือ (๑) ไม่ลำเอียง เพราะชอบ (๒) ไม่ลำเอียงเพราะชัง (๓) ไม่ลำเอียงเพราะหลง (๔) ไม่ลำเอียงเพราะกลัว (๕) รู้จักสลากที่จับแล้วและยังมีได้จับ

ประการที่ ๒ การจับสลากที่ถือว่าไม่ชอบธรรมและชอบธรรม กรณีที่ต้องนำไปสู่ กระบวนการเยภยยลิกานั้น สงฆ์ผู้มีหน้าที่รับผิดชอบต้องใคร่ครวญโดยถ้วนถี่จน (๑) มั่นใจได้ว่า ปัญหาความขัดแย้งนั้น ไม่ใช่เรื่องเล็กน้อย (๒) แต่เป็นเรื่องใหญ่โตลุกลามไปไกล (๓) ต้องมั่นใจ ว่าภิกษุคู่กรณีมีสติสัมปชัญญะและมีเหตุผลพอเจรจากันรู้เรื่อง (๔) ต้องมั่นใจว่าในหมู่ภิกษุผู้มี ส่วนร่วมในความขัดแย้งนั้น พวกธรรมวาทีมียากกว่า (๕) ต้องมั่นใจว่าแม้ขณะนั้นธรรมวาทีมียากกว่า แต่เมื่อกรณีความเข้าสู่กระบวนการจับสลาก ธรรมวาทีมียากกว่า (๖) ต้องมั่นใจ ว่า เมื่อแก้ปัญหาด้วยกระบวนการนี้ สงฆ์จะไม่แตกกัน (๗) รู้วิธีป้องกันไม่ให้สงฆ์แตกกัน (๘) ต้องมั่นใจว่า เมื่อถึงขั้นตอนการจับสลาก พวกธรรมวาทีมียากกว่า (๙) จับสลาก โดย

ชอบธรรม และ (๑๐) จับตามความคิดเห็นของตัวเอง โดยไม่มีใครชี้หน้า เมื่อมั่นใจว่ามีองค์ ประกอบครบถ้วน ทั้งหมดดังกล่าวนี้ สงฆ์(ภิกษุ) ค่อยดำเนินการให้จับสลาก จึงจะถือว่าชอบธรรม ถ้าขาดองค์ประกอบข้อใดข้อหนึ่งไปถือว่ากรจับสลากนั้นไม่ชอบธรรม

ในทางปฏิบัติ เมื่อสงฆ์ได้แต่ตั้งบุคคลผู้มีคุณสมบัติครบ ๕ อย่างด้วยวิธีเป็นทางการ ที่เรียกว่า "ญัตติทุติยกรรมวาจา" แล้ว สงฆ์ต้องทำให้กระบวนการดำเนินไปอย่างชัดเจน มีมติ เห็นชอบรับรองทุกขั้นตอน การจับสลากมี ๓ วิธี คือ (๑) วิธีปกปิด (๒) วิธีกระซิบบอก (๓) วิธี เปิดเผย ทั้งนี้ต้องขึ้นอยู่กับความยินยอมของพวกเขา

ภิกษุคู่กรณี

วิธีการแบบปกปิดมีหลักการสำคัญ ๓ อย่างคือ (๑) แบ่งสลากออกเป็นสลากมีสีกับไม่มี สี (๒) สลากที่ถูกจับขึ้นต้องปิดเป็นความลับ (๓) ต้องให้แน่ใจว่า ฝ่ายธรรมวาทีมียากกว่า โดย ภิกษุเจ้าหน้าที่ต้องชี้แจงให้ทุกฝ่ายเข้าใจขั้นตอนอย่างชัดเจน วิธีการกระซิบบอกมีหลักการเหมือนกันกับวิธีการปกปิด ต่างกันแต่เพียงว่าไม่ต้องทำเป็นสลากมีสีกับไม่มีสี ส่วนวิธีการเปิดเผยก็เป็น กระบวนการเปิดเผยทุกขั้นตอน

กรณีความขัดแย้งโดยใช้วิธีการดังกล่าวมานี้ เรียกว่ายุติโดยกระบวนการสัมมุขาวินัยและเยภุยยสิกาวินัย

๖.๒.๓ ตินวัตถการกะ

ตามหลักพระวินัย การแก้ปัญหาความคิดเห็นขัดแย้งกัน มีแนวปฏิบัติให้เลือกได้ ๒ ทาง เท่านั้น คือ สัมมุขาวินัยกับเยภุยยสิกา แต่บางกรณีที่ไม่สามารถแก้ปัญหาจนทำให้ความขัดแย้งยุติ ลงได้ โดยเฉพาะปัญหาความขัดแย้งที่มีความซับซ้อนและจะลุกลามไปสู่ความรุนแรง ทำให้เกิดความแตกแยก และคู่กรณีก็ตระหนักรู้ข้อเท็จจริงนี้ กรณีอย่างนี้อาจนำไปสู่กระบวนการแก้ ปัญหาด้วยวิธีที่ ๓ ก็ได้ นั่นคือการประนีประนอม ที่เรียกว่า ตินวัตถการกะ แปลตามตัวอักษรว่า กลับไว้ด้วยหญ้า มี ๒ กรณีที่น่าสนใจซึ่งดูเหมือนว่าปัญหาจะยุติลงด้วยตินวัตถการกะ หนึ่งคือกรณี ความขัดแย้งของพวกภิกษุชาวกรุงโกสัมพี สองคือกรณีความขัดแย้งระหว่างพวกภิกษุวัชชีบุตร ชาวกรุงเวสาลีกับภิกษุต่างถิ่นมีพระยศภิกษุกันตกบุตรเป็นต้นเกี่ยวกับวัตถุ ๑๐ ประการ โดยพวก ภิกษุวัชชีบุตรเห็นว่าถือปฏิบัติได้ ไม่ผิดพระวินัย แต่ภิกษุพวกอื่นเห็นว่าถือปฏิบัติไม่ได้ ผิดพระวินัยซึ่งความเห็นแย้งกันนี้นำไปสู่การทำทุติยสังคายนา(สังคายนาครั้งที่ ๒ ในอินเดีย)

เฉพาะปัญหาความขัดแย้งของหมู่ภิกษุชาวกรุงโกสัมพีเท่านั้น ที่เนื่องจากเป็นพฤติกรรม กลุ่มจึงเป็นเรื่องยากที่จะแก้ไขด้วยหลักการและวิธีการที่เป็นระบบใดระบบหนึ่ง ได้มีการใช้หลัก การและวิธีการหลายอย่างผสมกัน เช่น กระบวนการทางสังคมทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์ ท้าย ที่สุดแล้วดูเหมือนว่าจะใช้กระบวนการตินวัตถการกะ(แม้จะไม่มีหลักฐานระบุไว้ชัดเจนก็ตาม) โดย ในเบื้องต้น อุบาสกและอุบาสิกาชาวกรุงโกสัมพีครั้งทราบว่า พระพุทธเจ้าเสด็จหลักไปอยู่ที่ป่า ปารีโลยกะและเสด็จต่อไปยังกรุงสาวัตถีเพราะกรณีความขัดแย้งของพวกภิกษุชาวกรุงโกสัมพี จึงเห็นร่วมกันว่าจะไม่อภิเวท ไม่ลูกรับ ไม่ทำอัญชลีกรรม ไม่ทำสามีจิกรรม ไม่สักการะ ไม่เคารพ ไม่นับถือ ไม่คบหา ไม้บูชาพวกภิกษุชาวกรุงโกสัมพี ทำให้พวกเขาเกิดความสำนึกผิด จึงชวนกันไปเฝ้าพระพุทธเจ้าและระงับข้อพิพาทในสำนักของพระพุทธองค์ ณ กรุงสาวัตถี ระหว่างทาง จากกรุงโกสัมพีถึงกรุงสาวัตถีก็ถูกระบวนการทางสังคมลงโทษตามสมควรแก่กรณี เมื่อไปถึงกรุง สาวัตถีแล้ว จึงเริ่มกระบวนการประนีประนอม โดยยกเลิกอุกเขปนียกรรมที่ลงแก่ภิกษุผู้ต้องอาบัติ มีการทำสังฆสามัคคีร่วมกัน ต่อจากนั้นมีการทำอุโบสถยกปาติโมกข์ขึ้นแสดง

หลักการและวิธีการของตีฉนวนวรรณะเป็นอย่างไร ? หลักการและวิธีการที่สำคัญคือ กรณี ความที่จะระงับด้วยกระบวนการตีฉนวนวรรณะนั้น ต้องมาจากสาเหตุที่ไม่รุนแรงแต่มีที่ท่าว่า จะลุกลาม (เหมือนกรณีน้ำผึ้งหยดเดียว) เช่นกรณีการปรับอาบัติปาจิตตีย์กันของพวกภิกษุกรุง โกสัมพี ในทางปฏิบัติ มีขั้นตอนดังนี้

ขั้นที่ ๑ ภิกษุผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกรูปประชุมกัน ภิกษุรูปหนึ่งในที่ประชุมซึ่งเป็นคนกลาง ทำหน้าที่ตั้งเรื่อง (จัดวาระหรือตั้งญัตติ) อย่างเป็นทางการให้ที่ประชุมทราบว่าจะมีการระงับกรณี ความด้วยตีฉนวนวรรณะ

ขั้นที่ ๒ ภิกษุผู้เป็นตัวแทนของคู่กรณีฝ่ายหนึ่งในที่ประชุมนั้น ทำหน้าที่ตั้งเรื่องอย่างเป็นทางการให้ที่ประชุมทราบว่า จะมีการระงับกรณีความด้วยตีฉนวนวรรณะ โดยพร้อมที่จะแสดง อาบัติ(ความผิด) ของกันและกันในที่ประชุม

ขั้นที่ ๓ ภิกษุผู้เป็นตัวแทนของคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งในที่ประชุมนั้น ทำหน้าที่ตั้งเรื่องอย่างเป็นทางการให้ที่ประชุมทราบว่า จะมีการระงับกรณี ความด้วยตีฉนวนวรรณะ โดยพร้อมที่จะแสดง อาบัติ(ความผิด) ของกันและกันในที่ประชุม

ต่อจากนั้นก็ประกาศขอมติ ถ้าไม่มีใครคัดค้าน ถือว่ากรณีความนั้น ๆ ยุติ เมื่อนำลำดับขั้นวิธีการแก้ปัญหาความขัดแย้งตามกรอบธรรมเนียมสงฆ์ ตั้งแต่ขั้น สัมมุขาวินัย เภยยสิกขาวิวินัย และตีฉนวนวรรณะมาวางทาบกับวิธีการแก้ปัญหาความขัดแย้งในสังคม ปัจจุบัน จะเห็นความเหมือนและความต่างที่ชัดเจนดังนี้

ความเหมือน :

เมื่อความขัดแย้ง เกิดขึ้นในสังคมคฤหัสถ์ บางครั้งบางกรณีก็ดำเนินการระงับความขัดแย้งโดยการประชุมพร้อมเพรียงกันของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งหมด (ความพร้อมหน้าสงฆ์และความ พร้อมหน้าบุคคล) มีการนำข้อกฎหมายมาเป็นเกณฑ์วินิจฉัยความถูกความผิด(ความพร้อมหน้าวินัย) กระบวนการนี้เทียบได้กับวิธีสัมมุขาวินัยในธรรมเนียมสงฆ์ บางครั้งบางกรณีมีการแต่งตั้งบุคคล ขึ้นมาดำเนินการ มีการประชุมคู่กรณี ดำเนินการลงมติ(ลงคะแนน) แล้ววินิจฉัยตัดสินโดยเสียงข้างมาก กรณีนี้เทียบได้กับวิธีเภยยสิกขาวิวินัยในธรรมเนียมสงฆ์ บางครั้งบางกรณีมีการเสนอจาก คู่กรณีหรือจากบุคคลใด ๆ ให้มีคนกลางดำเนินการให้คู่กรณีไกลเกลี่ยยุติความขัดแย้งกัน กรณีนี้ เทียบได้กับวิธีตีฉนวนวรรณะในธรรมเนียมสงฆ์ โดยสรุปคือ กรอบดำเนินการหรือกระบวนการขึ้น ตอนในการระงับความขัดแย้งตามธรรมเนียมสงฆ์และสังคมคฤหัสถ์มีความเหมือนกันเป็นส่วนมาก

ความต่าง :

ความต่างที่เห็นได้ชัดก็คือ ในธรรมเนียมสงฆ์เน้นความเป็นธรรมในหลักการ ข้อสำคัญ อยู่ที่ "ความเป็นธรรม" ความเป็นธรรมขึ้นอยู่กับคุณลักษณะและบทบาทขององค์ประชุม กล่าวคือ ในจำนวนผู้เข้าร่วมประชุม ฝ่ายธรรมวาที่อาจมีจำนวนน้อยกว่าหรือมากกว่าก็ได้ แต่ จะต้องเป็นผู้มีบทบาทในการชี้หน้าที่ประชุมมากกว่าฝ่ายอธรรมวาที่ ในกรณีที่มีการลงคะแนนเสียง ก็เช่นเดียวกัน ก่อนการลงคะแนนระหว่างลงคะแนน และหลังลงคะแนน จะต้องให้แน่ใจได้ว่า คะแนนเสียงที่มากกว่านั้นมาจากฝ่ายธรรมวาที่ไม่ใช่มาจากฝ่ายอธรรมวาที่ ส่วนสังคมคฤหัสถ์ พูดถึง "ความเป็นธรรม"เหมือนกัน แต่ไม่ได้พูดถึงบทบาทของ

ฝ่ายที่เป็นธรรมวาทีหรือธรรมวาทีซึ่งเป็นที่มาแห่งความเป็นธรรมหรือความไม่เป็นธรรมอย่างแท้จริง ผู้ที่มีบทบาทชี้หน้าที่ประชุมจะมี สมบัติหรือลักษณะอย่างไรก็แล้วแต่ ท้ายที่สุด ถ้าที่ประชุมเห็นตามก็ถือเป็นข้อยุติตามนั้น กรณีที่มีการลงคะแนนเสียงตัดสิน ให้ยึดเอาคะแนนเสียงข้างมากเป็นเกณฑ์ โดยไม่คำนึงว่าจะเป็นคะแนน เสียงที่มาจากฝ่ายธรรมวาทีหรืออธรรมวาที นี่เป็นความต่างกัน ประการที่ ๑

ประการที่ ๒ ในขั้นตอนก่อนนำกรณีความเข้าสู่กระบวนการวินิจฉัยตัดสิน ธรรมเนียม สงฆ์มีหลักอยู่ว่า คู่กรณีต้องมีสติสัมปชัญญะและมีเหตุผลพอเจรจากันรู้เรื่อง จึงจะดำเนินการแก้ ปัญหาตามกระบวนการนั้น ๆ ถ้ารู้ชัดว่าคู่กรณีขาดสติสัมปชัญญะและไม่มีเหตุผล ก็จะปล่อยให้ กรณีความขัดแย้งนั้นได้รับการแก้ไขโดยกระบวนการอื่น ๆ เช่น กรณีความขัดแย้งของพวกภิกษุ ชาวกรุงโกสัมพี ส่วนสังคมคฤหัสถ์มีแนวปฏิบัติที่ตายตัวว่า ความขัดแย้งอย่างนี้ ต้องเข้าสู่ กระบวนการนี้ความขัดแย้งอย่างนั้น ต้องเข้าสู่กระบวนการนั้น และมีการผลักดันให้เข้าสู่กระบวนการโดยไม่คำนึงว่าคู่กรณีจะมีสติสัมปชัญญะและมีเหตุผลหรือไม่ก็ตาม

ประการที่ ๓ ธรรมเนียมสงฆ์ถือเอาความเป็นเอกฉันท์ทั้งในด้านคุณภาพและปริมาณ เป็นเกณฑ์ ด้านคุณภาพก็คือ คู่กรณีต้องมีความรู้สึกยินดีพอใจและรู้สึกว่าได้รับความ เป็นธรรม กับข้อยุตินั้น บางครั้งแม้ความขัดแย้งจะยุติแล้วตามหลักพระธรรมวินัย แต่ถ้ายังมีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ไม่พอใจ ก็ต้องมีการจับสลากตัดสินจนเป็นที่พอใจของทุกฝ่าย ด้านปริมาณก็คือ กรณีที่มีการลง คะแนนเสียง ฝ่ายเสียงข้างมากต้องเป็นเอกฉันท์ ส่วนสังคมคฤหัสถ์จะมีลักษณะตรงกันข้าม นั่นคือ เสียงข้างมากไม่จำเป็นต้องเป็นเอกฉันท์ และไม่คำนึงถึงความรู้สึกของผู้แพ้ว่าจะพอใจ หรือไม่พอใจ

๖.๓ แก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้วยหลักพรหมวิหาร

คำว่า “พรหมวิหาร” เป็นภาษาบาลี แปลความหมายไว้ว่า ธรรมเป็นเครื่องอยู่อย่างพรหม หรือของท่านผู้ใหญ่ ซึ่งประกอบด้วย ๒ อย่าง คือ

- ๑) พรหม หมายถึง พรหม หรือท่านผู้ใหญ่
- ๒) วิหาร หมายถึง เป็นเครื่องอยู่ (แสง บุญเฉลิมวิภาส, ๒๕๔๓)

เมื่อนำ ๒ คำศัพท์มารวมกันตามหลักทางภาษา “พรหมวิหาร” จึงหมายถึง ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของพรหม หรือธรรมประจำใจของพรหม กล่าวคือ พรหมเป็นเทพเจ้าสูงสุดในศาสนาพราหมณ์ที่สร้างโลกและอภิบาลโลกตามทัศนะของพราหมณ์เพราะถือว่า มนุษย์เมื่ออยู่กันไปพอลงถึงกัปหนึ่งโลกจะพินาศ และพระพรหมจะสร้างโลกขึ้นมาใหม่และจะลิขิตชีวิตมนุษย์ว่าพรหมวิหารธรรม เป็นคุณธรรมสำหรับผู้ใหญ่หรือผู้บริหารมี ๔ ประเภท คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา เป็นคำสอนสำคัญที่มุ่งส่งเสริมการสร้างสรรค์สังคม เป็นหลักธรรมที่แสดงออกต่อผู้อื่น ทั้งมนุษย์และสรรพสัตว์ และพรหมวิหารทั้ง ๔ ข้อ จะต้องประสานกลมกลืนกัน เพราะถ้าขาดเพียงข้อใดข้อหนึ่ง ย่อมก่อให้เกิดความบกพร่องทางสังคมอย่างแน่นอน

เช่น เมื่อคนมีน้ำใจต่อกัน มีเมตตา กรุณา และมุทิตาต่อกัน ก็มีความอบอุ่น มีความสุขในการอยู่ร่วมกัน แต่ข้อเสียจะเกิดขึ้นสืบเนื่องมาจาก มนุษย์จำนวนหนึ่งจะชอบหวังพึ่งพาผู้อื่นเสมอ โดยคิดว่าถ้าเราเดือดร้อนก็ไปหาผู้ใหญ่ ไปหาญาติ เมื่อเป็นเช่นนี้ มนุษย์ส่วนมากจะเกิดความเกียจคร้าน ประมาท ขาดความรับผิดชอบ ด้วยเหตุนี้ อุเบกขา จึงเป็นจุดถ่วงดุลยภาพในสังคมหรือเป็นหลักประกันที่สำคัญ กล่าวคือ บุคคลที่ทำาผิด ขาด

ความรับผิดชอบ มักจะเข้าไปหาผู้ใหญ่เพื่อขอความเมตตา แต่ถ้าผู้ใหญ่มีอุเบกขา ก็หมายความว่า คนผิวย่อมได้รับผลแห่งความผิด เมื่อเป็นเช่นนี้ การมีพรหมวิหารธรรม เป็นพื้นฐานทางจิตใจจึงเท่ากับว่า เป็นหลักประกันทางสังคม ตามที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า พรหมวิหารเป็นคุณธรรมที่สำคัญอย่างยิ่งในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในสังคม ในที่นี้ผู้ศึกษาจะมุ่งกล่าวถึงความสำคัญของพรหมวิหารธรรมในเชิงสังคมและในเชิงจริยธรรม ดังนี้

๑) ความสำคัญในเชิงสังคม

สังคม ในที่นี้ หมายถึง สังคมมนุษย์ คือ การที่มนุษย์ตั้งแต่สองคนขึ้นไปมาอยู่ร่วมกันโดยมีโครงสร้างทางสังคม เรียกว่า สังคม และพรหมวิหาร มีความสำคัญในอันที่จะฉีกพลังจิตด้วยกุศลธรรมทั้งแก่ตนเองและมวลมนุษยชาติ ทั้งในด้านการกระทำทางกาย วาจาและใจ อันได้แก่ การพัฒนาจิตไปสู่คุณธรรมเบื้องสูง ยิ่งๆ ขึ้นไป เรียกได้ว่า มีอานิสงส์มากทั้งปัจจุบันและอนาคตหลายประการ ซึ่งในประเด็นนี้ ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาแสดงอานิสงส์ในระดับพื้นฐานของพรหมวิหารมีเมตตา ไว้ว่า ...เมื่อเมตตาเจโตวิมุตติ อันบุคคลเสพแล้ว เจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ทำให้เป็นดุจมาน ทำให้เป็นที่ตั้ง ให้ตั้งมั่นโดยลำดับ สังสมดีแล้วปรารถนาดีแล้ว พึงหวังอานิสงส์ ๑๑ ประการ อานิสงส์ ๑๑ ประการ เป็นไฉน ได้แก่ หลับเป็นสุข ตื่นเป็นสุข.. เมื่อยังไม่บรรลुकุณวิเศษยิ่งๆ ขึ้นไป ย่อมเป็นผู้เข้าถึงพรหมโลก

นอกจากนี้ ความสำคัญในการประพฤติ ตามหลักเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ซึ่งเป็นกัลยาณธรรม คือธรรมที่ทำให้คนเป็นคนดี อันเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงมาตรฐานด้านคุณธรรม การสร้างสรรค์สังคมให้มีการอยู่ดีมีสุขและการผดุงคุณธรรมในการอยู่ร่วมกันอย่างมีระบบ คือ มีระบบผู้ทำและผู้ตามพรหมวิหารเชิงสังคม ยังมีความสำคัญต่อการพัฒนาสังคมนั้น

๒) ความสำคัญด้านการพัฒนาสังคมระดับพื้นฐาน

ความสำคัญของพรหมวิหารในด้านการพัฒนาสังคมระดับพื้นฐานส่วนมาก คือ การมุ่งส่งเสริมให้บุคคลสร้างสรรค์ตนเองให้มีพรหมวิหารเป็นนิสัย และการสร้างสรรค์ตนเองด้วยพรหมวิหาร ถือได้ว่าเป็นการปูพื้นฐานของการอยู่ร่วมกันในสังคม ดังข้อความที่ว่า เป็นสังคมที่หวังดี หวังช่วยเหลือ ยินดีต่อความสำเร็จ มีความยุติธรรม เคารพนับถือกันฉันพี่น้องเพราะผู้ที่มีพรหมวิหารนั้น จะเป็นผู้ที่ยิ้มแย้มแจ่มใส มีสง่าราศี ชวนให้น่าคบหานับถือ ซึ่งตรงกันข้ามกับผู้ทีหน้าบึ้งตึง ประการหนึ่งว่า จะตั้งหน้าตั้งตาเป็นศัตรูแก่ผู้ได้พบเห็น คนประเภทนี้ย่อมไม่มีใครคบหาเป็นมิตร เพราะมนุษย์เราแท้จริง เราจะซื้อมิตรภาพจากกันด้วยเมตตา กรุณา มิใช่สวมหน้ากากเข้าหากัน (สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ธมมธโร), ๒๕๑๘) ด้วยเหตุนี้การอยู่ร่วมกันในสังคมย่อมยังความสุขให้เกิดขึ้นแก่กันและกันได้ ในเมื่อคนแต่ละคนมีเมตตา กรุณา มุทิตา และยุติธรรมต่อกันต่างมีไมตรีจิต มิตรภาพต่อกัน ย่อมจะบันดาลสุขให้เกิดขึ้นแก่กันได้ เพราะพรหมวิหารมุ่งให้มีเมตตา กรุณาต่อกัน ไม่อิจฉาริษยากัน มีความสามัคคีต่อกัน ปฏิบัติหน้าที่โดยสุจริตและปกครองโดยธรรม (คณะกรรมการอบรมข้าราชการและประชาชน, ๒๕๔๓) อย่างไรก็ตาม เพื่อความเข้าใจยิ่งขึ้น ในที่นี้ ผู้ศึกษาจะมุ่งกล่าวถึงความสำคัญด้านการพัฒนาสังคมระดับพื้นฐานเกี่ยวกับ ความสำคัญของเมตตาและกรุณา ความสำคัญของมุทิตา และความสำคัญของอุเบกขา อันได้แก่

๑) ความสำคัญของเมตตา และกรุณาด้านการพัฒนาสังคมระดับพื้นฐาน คือเมตตา กรุณา ในฐานะเป็นหลักธรรมที่สามารถสนับสนุนเกื้อกูลแก่การรักษาศีลข้อที่ ๑ การฆ่าสัตว์ ศีลข้อที่ ๒ การลักทรัพย์ และข้อที่ ๔ การพูดเท็จ ฉะนั้น ความสำคัญในข้อนี้ จึงมีคุณค่าต่อภาวะจิตใจของผู้ปฏิบัติงานอย่างยิ่ง เพราะเป็นหลักสำคัญที่สามารถผลักดันให้บุคคลสามารถพัฒนาตนเองไปสู่การพัฒนาที่สูงขึ้นได้และบุคคลที่มีเมตตา กรุณา นับได้ว่าเป็นคนที่มีความปรารถนาดี ปรารถนาที่จะช่วยเหลือผู้ที่เดือดร้อน เมื่อเป็นเช่นนี้ บุคคลที่มีเมตตา กรุณา ย่อมไม่ฆ่าผู้อื่น สัตว์อื่น หรือทำให้ได้รับความยากลำบากทั้งร่างกายและจิตใจ ไม่ลักขโมยทรัพย์สมบัติที่เขาหามาได้ด้วยความยากลำบากหรือไม่รับสินบน และไม่พูดจาหลอกลวงเพื่อทำลายประโยชน์ ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดจาต่ำว่าเพื่อให้เขาเสียหาย ดังนั้นผู้ปฏิบัติหน้าที่ด้วยหลักเมตตา กรุณาเป็นพื้นฐาน ถือได้ว่าเป็นผู้ที่มีเกราะป้องกันตัวเองได้ดีที่สุด

๒) ความสำคัญของมูทิตา คือ มูทิตาในฐานะเป็นธรรมเกื้อกูลแก่การรักษาศีล ข้อที่ ๓ เพราะบุคคลที่มีมูทิตาหรือความพลอยยินดีที่จริงแท้แล้ว การส่งเสริมคุณภาพทางสังคมย่อมส่อไปในทางที่เหมาะสม กล่าวคือ เป็นผู้ที่พลอยยินดีต่อความสุข ความเจริญ ความรักใคร่ ความสามัคคีของผู้อื่น สัตว์อื่น ไม่สร้างความเดือดร้อนให้เป็นปัญหาทางสังคมกล่าวคือ ไม่ประพฤติดุสิตทางเพศหรือการละเมิดสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น เช่น สามี ภรรยา ลูกหลาน ของใครคนใดคนหนึ่งที่อยู่ภายใต้ การปกครองผู้อื่นให้เสียหาย หรือส่อไปในทางชู้สาว เมื่อเป็นเช่นนี้ มูทิตาจึงเป็นหลักคำสอนที่สำคัญที่สนับสนุนความปรองดองสามัคคีกัน ผสานความกลมกลืนของคนในสังคม

๓) ความสำคัญของอุเบกขา คือ อุเบกขาในฐานะเป็นธรรมอันเกื้อกูลแก่การรักษา ศีลข้อที่ ๕ เนื่องจากเป็นธรรมที่ประกอบด้วยปัญญา ดังคำกล่าวที่ว่า “อุเบกขามากับปัญญา ต้องมีปัญญา จึงจะมีอุเบกขาได้” (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), ๒๕๔๒) เมื่อเป็นเช่นนี้ ผู้ปฏิบัติหน้าที่เมื่อมีคุณธรรมข้อนี้เป็นพื้นฐานในการตัดสินใจ “ปัญญา” คือ ความดีเชิงอุปรณที่สำคัยที่บุคคลจำต้องใช้คู่ไปกับอุเบกขา และเมื่อต้องการความมั่นคงทางปัญญา ในทางพระพุทธศาสนาได้สะท้อนให้เห็นว่า บุคคลไม่ควรทำลายสติปัญญาตนเอง เช่น การทำลายด้วยสิ่งมีนเมา หรือสิ่งเสพติดอื่นๆ เพราะสิ่งเสพติดให้โทษเหล่านั้น ถือว่าเป็นปฏิปักษ์ต่อสุขภาพ ก่อให้เกิดโรคร้ายไข้เจ็บต่างๆ และที่สำคัญยังสามารถลดศักยภาพของการตัดสินใจของบุคคลเป็นเหตุให้เป็นผู้ไม่น่าเชื่อถือ ไม่ก้าวหน้า ทำให้มีจิตใจอ่อนแอ หัวน้ไขว่ง่ายและถูกผู้อื่นชักนำไปทำในสิ่งที่ไม่สมควรได้ง่าย

ดังนั้น ความสำคัญของพรหมวิหารด้านการพัฒนาสังคมในระดับพื้นฐานดังที่กล่าวมาพอสรุปได้ว่า คุณค่าแห่งความเป็นมนุษย์นั้น คือ ความมีพรหมวิหาร มีเมตตา กรุณา มูทิตา และอุเบกขา ต่อเพื่อนมนุษย์และสรรพสัตว์ เช่น ผู้ใหญ่ไม่เหยียบย่ำผู้น้อยกว่า และผู้น้อยก็ไม่ทะนงตัวยกตนขึ้นเทียมผู้ใหญ่ ต่างฝ่ายต่างอาศัยกัน รู้จักปลอบโยนเมื่อยากเศร้า เป็นที่ปรึกษากันได้ ในคราวที่ขัดข้อง ให้ความช่วยเหลือเตือนสติแก่กัน ในคราวที่พลั้งเผลอและพยายามหลีกเลี่ยงการขัดใจกันและที่สำคัญการประพฤติตามพรหมวิหารนี้ จะขาดข้อใดข้อหนึ่งไม่ได้

๓) ความสำคัญด้านการพัฒนาสังคมระดับสูง

ความสำคัญของพรหมวิหารด้านการพัฒนาสังคมระดับสูง คือ การส่งเสริมคุณธรรมของปัจเจกชนตามครรลองแห่งพรหมวิหาร ให้เล็งเห็นความสำคัญว่า การประพฤติตามหรือการดำเนินตนตามแนวธรรมแห่งพรหมวิหาร เป็นหลักประกันทางสังคมที่ไม่มีปัญหาต่างๆ เช่น การประพฤติในศีลข้อที่ ๑ - ๓ แต่คนในสังคมส่วนใหญ่ต่างมองข้าม จะมีก็มีแบบเทียมๆ นั่นก็หมายความว่า ในสังคมนั้นเป็นสังคมที่ด้อยคุณภาพทางความดี คนในสังคมต่างหาวิธีเลี่ยงกฎ ระเบียบ วินัยอยู่เสมอ เช่นการไม่เต็มใจปฏิบัติตาม ด้วยเหตุนี้ สังคมจึงต้องออกกฎหมายมารองรับความยำเ้าของมนุษย์ด้วยกัน เมื่อเป็นเช่นนี้ เท่ากับว่าผู้มีหน้าที่ปฏิบัติงานเป็นผู้มีบทบาทสำคัญต่อการเปิดเผยคุณค่าของพรหมวิหารนี้ และมนุษย์ในฐานะที่เกิดมาในสังคมเดียวกัน

การสร้างสรรคสังคมนั้นเป็นภาระร่วมกัน แต่การที่บุคคลจะสร้างสรรค์หรือรักษาสังคมได้นั้น มนุษย์จะต้องมีพื้นฐานแห่งความดี พระพุทธศาสนาได้เสนอหลักธรรมหลายประการ แต่ในที่นี้ ในฐานะที่บุคคลได้พรหมวิหารธรรมในฐานะเป็นคำสอนที่สำคัญด้านการส่งเสริมภราดรภาพ สันติภาพ ความสามัคคีธรรม ความเป็นเอกภาพในสังคม

สรุปได้ว่า พรหมวิหารเป็นเหตุทำให้เกิดความรักความผูกพันระหว่างมนุษย์ สรรพสัตว์ เพราะตัวของเราไม่ได้เกิดมาอยู่บนโลกนี้เพียงผู้เดียว ต้องอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นในสังคม จึงต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แบ่งปัน ยินดีต่อความสำเร็จของผู้อื่นมีความเที่ยงธรรม ยุติธรรม ทั้งต่อตนเองและบุคคลอื่น

๔) ความสำคัญในเชิงจริยธรรม

จริยธรรม คือ ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ ศีลธรรมและกฏศีลธรรม (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖) อันเป็นหลักประพฤติ หลักการดำเนินชีวิต หรือหลักการครองชีวิตที่ถูกต้องสมบูรณ์ของมนุษย์ ที่จะนำไปสู่จุดมุ่งหมายคือ ความดับทุกข์หรือการสุดสิ้นปัญหา อยู่อย่างเป็นอิสระไร้ทุกข์ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), ๒๕๔๒) นั่นก็หมายความว่า จริยธรรมเป็นพฤติกรรมที่เป็นรูปแบบของการปฏิบัติ การดำเนินตนให้มีความเหมาะสมแก่ภาวะ ฐานะ กาลเทศะและเหตุการณ์ปัจจุบัน (พระธรรมญาณมุนี (ทวงยังย กิตติทินโน, ๒๕๓๑) ที่เป็นการนำความรู้ในความเป็นจริงหรือกฎธรรมชาตินำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตของตนเองและสังคม โดยมีศีล สมาธิ ปัญญาเป็นองค์ประกอบของพฤติกรรมหรือการกระทำทางกาย วาจา ใจอันดีงามที่ควรประพฤติปฏิบัติตรงข้ามกับสิ่งที่ควรงดเว้น (สุชีพ ปัญญาภาพ, ๒๕๒๔)

๕) ความสำคัญในฐานะเป็นมาตรฐานในการยุติข้อขัดแย้ง

หลักพรหมวิหาร เป็นหลักสำคัญที่เป็นมาตรฐานในการระคับระคองการยุติข้อขัดแย้ง กล่าวคือสามารถใช้เป็นหลักพิจารณาระดับความดี ซึ่งตรงกันข้ามกับความชั่วของตนและผู้อื่นได้ เพราะพรหมวิหารคือความรู้สึกที่มีต่อการกระทำของตน และผู้อื่น เมื่อมีการพิจารณาตัดสินบุคคลสามารถบ่งชี้ได้อย่างเที่ยงธรรมว่าอะไรถูก อะไรผิด นอกจากนี้ ยังสามารถใช้เป็นแนวทางในการใช้อำนาจหน้าที่ให้มีผลสมบูรณ์และเกิดสัมพันธภาพอันดี (ทินพันธ์ นาคะตะ, ๒๕๔๓) เมื่อเป็นเช่นนี้หลักพรหมวิหารธรรม จึงเป็นหลักที่ทรงคุณค่าด้านการยุติข้อขัดแย้ง หรือที่พระพุทธศาสนาเรียกว่า วิวาทิกรณ์ ในที่นี้ผู้ศึกษาจะมุ่งกล่าวถึงความสำคัญของพรหมวิหารในฐานะเป็นมาตรฐานของการระคับข้อขัดแย้ง ๒ ลักษณะ ได้แก่

๑) ความสำคัญด้านการยุติข้อขัดแย้งในการทำงาน คือความสำคัญของพรหมวิหาร ที่มีต่อการระงับอธิกรณ์ได้แก่ กิจจาอธิกรณ์ วิวาหาอธิกรณ์ อนุวาหาอธิกรณ์ และอาปัตตาอธิกรณ์ คือ ผู้มักโกรธและมักถือโกรธ ผู้อกตัญญู ไม่รู้จักคุณท่าน ตีตนเสมอท่าน ผู้ริษยาและตระหนี่ ผู้โอ้อวดและเจ้ามารยา ผู้ปรารถนาลามก และมีทิฐิมืด และผู้ถือทิฐิตน ถือรั้นคนอื่นปลดเปลื้องยาก เป็นผู้ไม่มีความยำเกรงในพระศาสดาและในสงฆ์ ครูอาจารย์และหมู่คณะ ซึ่งทั้งหมดนี้ บุคคลใดมีเพียงแม้ข้อเดียว ก็สามารถก่อความวุ่นวายได้ อย่างไรก็ตาม เมื่อมีเรื่องเหล่านี้เกิดขึ้น ผู้ที่เหมาะสมจะเป็นผู้ตัดสินจะต้องเป็นผู้ที่เที่ยงธรรมซึ่งสามารถพิจารณาได้จากพุทธพจน์ว่า “ภิกษุผู้ฉลาด สามารถทรงธรรม ทรงวินัย แดกฉานใน อุภโตวิภังค์ คือ ภิกษุวิภังค์ภิกษุณีวิภังค์ อธิกรณ์ เหตุเกิดอธิกรณ์ ความด่าอธิกรณ์ และข้อปฏิบัติให้ถึงความด่าอธิกรณ์ ปราศจากอคติ ๔ ประการ รูปนั้นจะต้องรับผิดชอบ (พระเทพดิลก (ระแบบ ฐิตญาโณ), ๒๕๔๙) ซึ่งพระดำรัสในข้อนี้ เป็นพุทธวิสัยทัศน์ของพระพุทธองค์ที่ย้ำถึงคุณธรรมของผู้ตัดสิน เพราะในการตัดสินโทษานุโทษทางพระวินัย ในฐานะที่เป็นการบริหาร การปกครองจะต้องมีการจัดการให้เป็นไปตามสมควรแก่กรณีนั้นๆ

ดังนั้น การทำให้ปัญหาข้อขัดแย้งต่างๆ ยุติ จะต้องทำตามหลักแห่งความยุติธรรมโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ตามหลักสัมมุขาวินัย คือหลักการตัดสินพิจารณา จะต้องทำหน้าที่พร้อมหน้า ๔ ประการ คือ ในที่พร้อมสงฆ์ พร้อมหน้าบุคคล พร้อมหน้าวัตถุ พร้อมหน้าพระธรรมวินัย ในขณะที่เดียวกันจะต้องมีการกระทำด้วยพรหมวิหารมีจิตเมตตาต่อท่านผู้นั้น ไม่ใช่มุ่งกำจัดหรือทำลายล้างกัน ไม่ใช่ถ้อยคำหยาบมีเมตตาจิต จึงควรทำความรู้สึกภายในใจตนเองให้ก่อปรด้วยความกรุณา ความหวังประโยชน์เกื้อกูล ความเอ็นดู ในขณะเดียวกันทรงวางหลักใจของท่าน ต้องทำใจให้เคารพความจริงหรือความจริงเป็นอย่างไรต้องเป็นอย่างนั้น และใจจะต้องไม่ขุ่นเคืองคนที่ว่าตน โดยรู้สึกพระวินัยว่า อยู่ในฐานะเป็นองค์แทนพระพุทธเจ้า เมื่อเป็นเช่นนี้ในทางพระพุทธศาสนาจึงเป็นการกระทำที่แฝงด้วยความเมตตา กล่าวคือ ไม่ได้กระทำเพื่อล้มล้างกันแต่เป็นการกระทำเพื่อให้โอกาสกัน

๒) ความสำคัญด้านการป้องกันข้อขัดแย้งในการทำงาน คือ ความสำคัญของพรหมวิหารที่มีต่อการป้องกันกรณีมีข้อขัดแย้งในการปฏิบัติงาน ซึ่งประเด็นนี้หลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนา เป็นหลักคำสอนที่เล็งเห็นความสำคัญของความสามัคคีอย่างที่สุด ดังจะเห็นได้จากความสามัคคีของสมาชิกในสังคม อย่างไรก็ตาม เพื่อเป็นหลักประกันของการป้องกันความแตกแยกสามัคคี หลักพรหมวิหาร ถือได้ว่า เป็นคำสอนที่มีคุณประโยชน์อย่างยิ่งในเรื่องนี้ เช่น การมีเมตตาต่อกัน และในประเด็นนี้ พระพุทธองค์ก็ทรงชี้อุบายป้องกันเอาไว้เพื่อเป็นธรรมอันให้ระลึกถึงกันด้วยความรัก

จากความสำคัญของพรหมวิหารในฐานะที่เป็นมาตรฐานของการตัดสินยุติข้อขัดแย้ง สรุปได้ว่า พรหมวิหารเป็นหลักธรรมค้ำจุนโลกอย่างแท้จริง เพราะ พัฒนาพฤติกรรมให้กระทำความดี ทุกอย่างต้องประกอบด้วยพรหมวิหารธรรมอันได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา คือ ความปรารถนาดี ไม่เบียดเบียน พลอยยินดีและเป็นกลาง เพื่อประคับประคองจิตใจอันนำไปสู่ความสุข ความเจริญและสันติภาพได้แท้จริง

๖) ความสำคัญในฐานะเป็นมาตรฐานแห่งความประพฤติ

หลักพรหมวิหารธรรม ถือได้ว่า เป็นคุณธรรม จริยธรรมที่เป็นสื่อสัมพันธ์ในการประพฤติตามทางแห่งความดี กล่าวคือ เมื่อบุคคลมีพรหมวิหาร การดำรงอยู่ในความดี หรือกุศลสามารถหลีกเลี่ยงพ้นทุจริต ความ

ประพฤติชั่วไปได้ เพราะทุจริตเป็นสิ่งที่ควรเว้น ดังพุทธพจน์ว่า กายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต เป็นกิจไม่ควรทำ เพราะจะนำบุคคลไปสู่ความเดือดร้อน ความลำบากนอกจากนี้ พระพุทธศาสนายังได้อธิบายลักษณะของความชั่วหรือการแสดงถึงความเป็นไปได้ของความชั่วเพื่อประโยชน์แก่การพิจารณาความดีและความดีก็เป็นสิ่งที่ควรกระทำ ดังพุทธพจน์ที่ว่า “...บุคคลพึงทำความดีพึงห้ามจิตจากบาปเพราะถ้าทำบุญเข้าไป ใจย่อมยินดีในบาป บุคคลทำบาปก็ไม่ควรทำบาปนั้นบ่อยๆ ไม่พึงทำความพอใจในบาปนั้น เพราะการสั่งสมบาปนำทุกข์มาให้..” เมื่อบุคคลมีพรหมวิหารธรรมเป็นพื้นฐาน ก็หมายความว่าบุคคลสามารถประพฤติตามหลักจริยธรรมที่เป็นมาตรฐานแห่งความประพฤติอันดีงามได้ตลอด โดยแบ่งออกเป็น ๓ ระดับคือ

๑) มาตรฐานแห่งการประพฤติระดับพื้นฐาน ได้แก่ หลักเบญจศีล เบญจธรรม หรือหลักมนุษยธรรม หมายถึง คุณธรรมที่ทำให้เป็นมนุษย์ ประกอบด้วย ศีล ๕ คือ เว้นจากการฆ่า การประทุษร้ายกัน การลักทรัพย์ การประพฤติผิดในกาม การพูดเท็จ การดื่มน้ำเมา คือ สุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท และธรรม ๕ คือ เมตตา กรุณา สัมมาอาชีวะ กามสังวร สัจจะและสติสัมปชัญญะ

๒) มาตรฐานแห่งการประพฤติระดับกลาง ได้แก่ กุศลกรรมบถหรือทางแห่งความดี ๑๐ ประการ คือกายกรรม หมายถึง การกระทำดีทางกาย ได้แก่ ศีลข้อที่ ๑-๓ วจีกรรม การกระทำดีทางวาจา ได้แก่ ศีลข้อ ๔ และขยายเพิ่มอีก ๓ ข้อคือ ละการพูดคำส่อเสียด ละการพูดคำหยาบ และละการพูดเพื่อเจ้า และมโนกรรม การกระทำดีทางใจ ได้แก่ การไม่เพ่งเล็งอยากได้ของผู้อื่น ไม่มีจิตคิดร้าย และมีความเห็นชอบ

๓) มาตรฐานแห่งการประพฤติระดับสูง ได้แก่ อริยมรรคมีองค์ ๘ หรือทางสายกลาง คือ สัมมาทิฐิ คือความเห็นชอบ สัมมาสังกัปปะ คือ ความดำริชอบ สัมมาวาจา คือการเจรจาชอบ สัมมากัมมันตะ คือ การงานชอบ สัมมาอาชีวะคือ การเลี้ยงชีพชอบ สัมมาวายามะ คือ ความพยายามชอบ สัมมาสติ คือ ความระลึกชอบและสัมมาสมาธิคือ ความตั้งใจมั่นชอบ(พระไตรปิฎกไทย เล่มที่ ๔ ข้อที่ ๑๓ หน้า ๑๘)

๓) ความสำคัญในฐานะเป็นธรรมของผู้บริหาร

หลักพรหมวิหารธรรม ถือได้ว่า เป็นคุณธรรม จริยธรรม ที่เป็นสื่อสัมพันธ์ในการประพฤติตามทางแห่งความดี หมายถึง ธรรมประจำใจอันประเสริฐ ธรรมประจำใจของผู้ใหญ่ เป็นธรรมที่ผู้บริหารจะต้องใช้ในการปฏิบัติต่อผู้ใต้บังคับบัญชาหรือผู้ร่วมงานปฏิบัติต่อเพื่อนร่วมงานหรือต่อผู้อื่น มี ๔ ประการ ดังนี้

๑) ความมีเมตตา คือ การมีความรัก ความหวังดีปรารถนาที่จะให้ผู้ใต้บังคับบัญชาหรือเพื่อนร่วมงานและผู้อื่นมีความสุขด้วยกาย วาจา และใจ

๒) ความมีกรุณา คือ การมีความสงสาร เห็นอกเห็นใจ ปรารถนาที่จะให้ผู้ใต้บังคับบัญชาหรือเพื่อนร่วมงานและผู้อื่นมีความสุขด้วยกาย วาจาและใจ

๓) ความมีมุทิตา คือ การมีความรู้สึกพลอยยินดี เมื่อผู้ใต้บังคับบัญชาหรือเพื่อนร่วมงานและผู้อื่นได้ดี มีสุขทั้งด้วยกายวาจาและใจ

๔) ความมีอุเบกขา คือ การมีความวางเฉยเป็นกลางไม่ลำเอียงเข้าข้างคนใดคนหนึ่งฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง

จากความสำคัญของพรหมวิหารในฐานะที่เป็นมาตรฐานแห่งการประพฤติตามที่กล่าวมา สรุปได้ว่า พรหมวิหารธรรมคือ ความปรารถนาดี ต้องการให้ผู้อื่นมีความสุข ตลอดจนสรรพสัตว์ทั้งหลายด้วยและความ พลอยยินดีต่อความสำเร็จ ต่อคุณความดีของผู้อื่นสัตว์อื่น และความวางใจเป็นกลาง เทียงธรรมเที่ยงตรงต่อ ผู้อื่น โดยอาศัยหลักกฎหมาย ระเบียบข้อบังคับทางสังคมซึ่งบัญญัติขึ้นโดยชอบ เป็นแบบแผนในการประพฤติ ปฏิบัติ จัดเป็นจริยธรรมระดับพื้นฐาน การกระทำความดีทางกาย วาจา ใจ หรือ อกุศลกรรมบถ ๑๐ จัดเป็น จริยธรรมระดับกลาง มีสัมมาทิฐิเป็นจริยธรรมระดับสูง พรหมวิหารจึงเป็นจริยธรรมที่มีคุณค่าแก่ผู้ประพฤติ ปฏิบัติ ย่อมก่อให้เกิดประโยชน์ แก่ผู้เจริญพรหมวิหารทั้งแก่ตนเองและผู้อื่นตลอดจนสังคมและประเทศชาติสืบ ต่อไปการใช้พรหมวิหาร คือ การนำพรหมวิหารธรรมมี ๔ ประการ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา นั้นนำไปปรับใช้การนำไปใช้ผู้ใช้จะต้องพิจารณาก่อนเสมอว่า ผิด หรือ ถูก แนวทางนั้นจึงจะทำให้ก่อให้เกิดประโยชน์ และเป็นไปตามแนวปฏิบัติตามวัตถุประสงค์ในทางที่ก่อความสันติสุขแก่ตนเองและสังคมอย่างมีประสิทธิภาพ และเห็นผลได้อย่างแท้จริง

เมตตา คือ ปทัฏฐานของการใช้เมตตาพรหมวิหารที่ถูกต้อง เพราะเมื่อใช้ไม่เหมาะย่อมก่อให้เกิดโทษ ได้ เมื่อเป็นเช่นนี้การให้ความรัก ความปรารถนาดีแก่บุคคลใด การสร้างความพร้อมที่ถูกต้องคือการสร้างที่มี จุดเริ่มต้นที่ตัวเรานั้นเอง และเมื่อบุคคลสามารถพัฒนาตนเองให้เต็มไปด้วยเมตตาแล้ว นั่นก็หมายความว่า บุคคลมีธรรมของผู้ใหญ่ ที่ใหญ่ในคุณงามความดีซึ่งผู้ใหญ่นี้ ไม่ใช่ใหญ่อย่างเข้าใจกันอย่างสามัญ แต่ใหญ่ อย่างประเสริฐ คือมีจิตใจกว้างขวาง หรือยิ่งใหญ่ด้วยคุณธรรมความดีงาม และเมื่อมีการใช้ออกไป ย่อม ก่อให้เกิดสันติสุข ความปรองดองความสามัคคีความมีเอกภาพในสังคม

กรุณา คือ ความมีเอื้อเฟื้อ อยากจะช่วยเหลือ ปรารถนาให้ผู้อื่นได้รับความสุข ปราศจากซึ่งความทุกข์ แก่คนหรือสรรพสัตว์ทั้งหลาย มีความสงสารเมื่อเห็นผู้อื่นประสบเคราะห์กรรม ทั้งผู้ปฏิบัติจะเต็มเปี่ยมไปด้วย ความมีน้ำใจไม่ตรีต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยการใช้กรุณา

มุทิตา คือ คุณงามความดี ความสำเร็จในด้านต่างๆ ของผู้อื่น พลอยยินดีเมื่อเขาได้รับความชมเชย โดยไม่มีความริษยาแต่อย่างใด ปราศจากความอิจฉา เป็นลักษณะที่เต็มเปี่ยมไปด้วยไมตรีจิต ปราบกฏผลเป็น รูปธรรม

อุเบกขา คือ ความวางเฉย ไม่ยินร้าย ยินดีตามความรู้สึก และเป็นความวางเฉยอย่างเป็นกลาง ความ ยุติธรรม ความเที่ยงธรรม ซึ่งจะต้องปฏิบัติให้ได้อย่างสม่ำเสมอ ไม่เอนเอียงเข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจนทำให้ อีกฝ่ายได้รับความเดือดร้อน เช่นนี้ถือว่า เป็นการปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรม

พรหมวิหารธรรมเป็นแนวทางที่ก่อให้เกิดความยุติธรรมนำมาซึ่งสันติภาพ ตามความหมายของพรหม วิหารธรรมซึ่งเป็นธรรมของผู้ใหญ่เสมือนพระพรหมคือ มีเมตตา ช่วยเหลือในส่วนที่เป็นคุณประโยชน์ ให้ดำรง ชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุขการมีกรุณา มุ่งปลดปล่อยความทุกข์ ผู้ซึ่งได้ประสบทุกข์ การมีมุทิตา มุ่งพลอยยินดี ต่อการพยายามกระทำความดีและการมีอุเบกขามุ่งดำรงตนเป็นกลาง ยุติธรรมไม่เอนเอียง ดังนั้นพรหมวิหาร ทั้งหมดถือว่าเป็นคุณสมบัติของผู้ใหญ่ที่มนุษย์สามารถกระทำได้ด้วยตนเองโดยแสดงถึงความเมตตาอารี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ อุดหนุนจุนเจือ เมื่อประสบความทุกข์และมีน้ำใจพลอยยินดีเมื่อบุคคลอื่นประสบความสุข

ความสำเร็จในหน้าที่การงาน และวางตนเป็นกลางโดยพิจารณาใคร่ครวญไตร่ตรองตามหลักเหตุผล บุคคล สถานการณ์ คุณธรรม จริยธรรม อันจะเป็นผลนำไปสู่การแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง

๖.๔ วิธีแก้ไขความขัดแย้งด้วยหลัก อภัยทานและสารณียธรรม

๖.๔.๑ หลักอภัยทาน

นักวิจัยและนักทฤษฎีส่วนใหญ่เห็นพ้องกันว่า การให้อภัยควรแยกออกจาก การอภัยโทษ (Pardoning) การไม่เอาโทษ การไม่เอาผิด (Condoning) การขอโทษ (Excusing) การลืมความผิด (Forgetting) การไม่ได้สนใจ(Denying)และการกลับมาคืนดีกัน (Reconciliation) แนวคิดที่ยังไม่ยอมรับร่วมกันเหล่านี้ส่งผลให้นักวิชาการหลายคนพยายามค้นคว้าหาแนวคิดที่สามารถเข้าใจและอธิบายการให้อภัยได้สมบูรณ์ที่สุด “อภัยทาน” เป็นคำในภาษาบาลี ประกอบขึ้นจาก อ+ภย+ทาน หมายถึง การให้ความไม่มีภัย หรือปลอดภัย อภัยทาน เป็นการให้ที่เป็นมหาทาน คือ เป็นทานอันยิ่งใหญ่

๑) ความโกรธ:อุปสรรคต่อการพัฒนาอภัยทาน

บุุคคลเมื่อถูกอารมณ์ที่ไม่น่าปรารถนา ไม่น่าพอใจ กระทบเข้าทางทวารทั้ง ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มักจะเกิดอาการ ชุนเคือง โกรธ ฉุนเฉียว เตือดตาล คิดประทุษร้าย อาฆาต หรือพยาบาท จนทำให้มนุษย์ต้องแสดงเป็นพฤติกรรมต่างๆ ออกมาทางกายวาจา หรือใจ ด้วยการถกเถียง ต่ำทอกันก็ตาม หรือแม้กระทั่งถึงกับทำร้ายกัน ซึ่งบางครั้งอาจถึงขั้นรุนแรงจนกระทั่งเสียชีวิตได้ตั้งนั้น หากเราปล่อยจิตใจไหลไปตามกระแสแห่งอารมณ์ที่เป็นอกุศลเหล่านั้น พระพุทธเจ้าตรัสว่าจะเข้าข่ายลักษณะของคนเลวหลายประเภท และหนึ่งในหลายประเภทนั้นก็คือเป็น “คนมักโกรธ ชอบผูกอาฆาต ชอบลบหลู่ดูหมิ่น เห็นผิดเป็นชอบ มีมายา ฟุ้งทราบว่าเป็นคนเลว” ซึ่งสภาวะอารมณ์ต่างๆ เหล่านี้เริ่มตั้งแต่ ความไม่พอใจ ชุนเคือง ความโกรธ จนกระทั่งกลายเป็นความอาฆาตพยาบาทจองเวรนั้น เมื่อเกิดขึ้นอยู่ในจิตใจของผู้ใดแล้ว ก็จะเป็นอุปสรรคขวางกั้น ทำให้จิตใจของผู้นั้นก็ไม่สามารถที่จะพัฒนาให้เกิดจิตที่เป็นอภัยทาน มีความรักเมตตา ความเป็นมิตรให้เกิดขึ้น เพราะพลังอำนาจฝ่ ายอกุศลเหล่านี้จะสั่งการให้แสดงพฤติกรรมที่ทำอันตรายต่อบุคคลอื่นทั้งทางกาย วาจา และใจ

๒) การพัฒนาอภัยทานเพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้งตามหลักพระพุทธศาสนา

สัมมาทิฐิเป็นแกนนำและเป็นจุดเริ่มต้นของอภัยทานอภัยทาน ความรู้ความเข้าใจ ถูกต้อง จะส่งผลให้เกิดการกระทำถูกต้องดีงามไม่ดำเนินไปในทางที่ผิดพลาด และนำไปสู่การแก้ปัญหาต่างๆ ได้ สัมมาทิฐิเป็นองค์มรรคองค์แรกจัดอยู่ในหมวดของปัญญาที่จะพัฒนาให้เกิดอภัยทาน ซึ่งจะเปรียบเสมือนแกนนำที่จะนำพาให้เกิดองค์มรรคอื่นๆ อันจะ ก่อให้เกิดจริยธรรมการประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องตามหลักอริยมรรค

สัมมาทิฐิจะเป็นตัวเชื่อมโยงระหว่างศีลธรรมกับจริยธรรม โดย “ศีลธรรม” หมายถึงธรรมในฐานะเป็นความจริงที่มีอยู่ตามธรรมชาติ ส่วน “จริยธรรม” หมายถึง ธรรมในฐานะที่เป็นแนวทางหรือวิธีปฏิบัติของมนุษย์เพื่อให้รู้แจ้งหรือเข้าใจสรรพสิ่งตามความเป็นจริงในกฎธรรมชาตินั้น เมื่อมนุษย์เกิดปัญญารู้แจ้งความจริงตามธรรมชาติ มนุษย์ก็สามารถที่จะถือเอาประโยชน์จากศีลธรรมนั้น เกิดเป็นแนวทางในการปฏิบัติหรือจริยธรรมขึ้น ซึ่งเป็นเรื่องที่สัมพันธ์กับบทบาทของมนุษย์โดยตรง พระพุทธเจ้าทรงแสดงให้เห็นถึงความ

เชื่อมโยงระหว่างจริยธรรมกับศีลธรรมได้อย่างชัดเจน โดยตัวกลางที่เชื่อมโยงนั้น คือ ปัญญาคุณของพระพุทธองค์ที่ได้ตรัสรู้ความจริงตามกฎธรรมชาติ แล้วทรงนำเอาศีลธรรมนั้นมาจัดวางเป็นระบบจริยธรรม

กรณีตัวอย่างของการพัฒนาอภัยทานในระบบมรรคสมัย

ปรากฏอยู่ในพระวินัยปิฎก มหาวรรค ทีฆาวุตถุ เรื่องย่อมีว่า ทีฆากุมารเป็นพระราชโอรสของพระเจ้าทีฆิตติกรุงโกศล ต่อมาพระเจ้า พรหมทัตซึ่งเป็นกษัตริย์กรุงพาราณสีได้ยกทัพมายึดกรุงโกศล พระเจ้าพรหมทัตได้จับพระเจ้าทีฆิตติและพระมเหสีเพื่อเตรียมจะประหารชีวิต ขณะนั้นทีฆากุมารได้เสด็จกลับจากนอกเมืองพบพระเจ้า ทีฆิตติทรงรับสั่งโอวาทครั้งสุดท้ายกับทีฆากุมารว่า “ทีฆากู พจอย่าเห็นยาวดีกว่าสั้น อย่าเห็นสั้นดีกว่ายาว เวย่อมไม่ระงับด้วยเวร แต่เวรย่อมระงับได้ด้วยไมผูกเวร” และพวกพหุชนชาติก็ได้ประหารชีวิตพระเจ้าทีฆิตติและพระมเหสี ฝ่ายทีฆากูได้เห็นเหตุการณ์ทั้งหมดที่เกิดขึ้น เกิดความสลดใจเป็นอย่างยิ่งและหาอุบายที่จะแก้แค้นพระเจ้าพรหมทัต ในที่สุดทีฆากูก็ได้ปลอมตัวเป็นมหาดเล็กของพระเจ้าพรหมทัต ทีฆากูหาโอกาสปลงพระชนม์พระเจ้าพรหมทัต แต่เมื่อนึกถึงคำของพระบิดาก็ยังใจเอาไว้ได้ จนในที่สุดพระเจ้าพรหมทัตทราบความจริง จึงได้พระราชทานกรุงโกศลคืนให้กับทีฆากูพร้อมทั้งพระราชธิดาของพระองค์แก่ทีฆากู ได้เป็นผู้มีมิตรไมตรีต่อกันใหญ่ยิ่งซึ่งกันและกัน

ถ้าวิเคราะห์ จากเรื่องนี้จะเห็นได้ว่า ในลำดับแรกของการพัฒนาอภัยทานของทีฆากุมารโดยเกิดสัมมาทิฐิจากปรโตโฆสะที่ทวนนึกถึงโอวาทครั้งสุดท้ายของพระราชบิดา จนเกิดโยนิโสมนสิการเป็นความคิดที่ถูกวิธี แยกแยะสิ่งทั้งหลายให้เห็นความจริงตามความสัมพันธ์แห่งเหตุและปัจจัย เพราะในขณะที่พระองค์ ชักพระชรรค์ออกจากฝัก เพื่อที่จะปลงพระชนม์พระเจ้าพรหมทัตในขณะที่กำลังบรรทมอยู่บนตักของพระองค์ซึ่งนับว่าเป็นโอกาสที่ดีสุดในการที่พระองค์จะทรงแก้แค้นผู้ที่ได้ประหารชีวิตพระราชบิดาและพระราชมารดาของพระองค์ แต่ในขณะที่พระองค์ทรวนนึกถึงโอวาทครั้งสุดท้ายของพระราชบิดาที่ได้ตรัสสั่งมาถึง ๓ ครั้ง ก่อนที่จะทรงถูกประหาร ว่า “ทีฆากู พจอย่าเห็นยาวดีกว่าสั้น อย่าเห็นสั้นดีกว่ายาว เวย่อมไม่ระงับด้วยเวร แต่เวรย่อมระงับได้ด้วยไมผูกเวร” ซึ่งในขณะที่การพัฒนาอภัยทานของทีฆากุมารได้เริ่มเกิดขึ้นแล้ว เพราะจากโอวาทครั้งสุดท้ายที่เป็นปรโตโฆสะซึ่งเป็นปัจจัยภายนอกแห่งการเกิดสัมมาทิฐิ แต่ยังไม่เกิดสัมมาสังกัปปะที่จะเกิดความคิดที่ปราศจากโทสะในขณะนั้นเพราะพระองค์ทรงชักพระชรรค์ออกมา ถึง ๓ ครั้ง ขณะนี้เองจะเป็นช่วงที่เกิดมรรคสมัย คือ นอกจากสัมมาทิฐิแล้ว จะต้อง มี สัมมาวายามะ และสัมมาสติ เข้ามาเป็นตัวสนับสนุน คือ ความเพียร และความมีสติ ความเพียรที่มีจิตมุ่งมั่นแน่วแน่ที่จะเอาชนะอกุศลจิต ที่เป็นไฟแห่งความพยาบาท อาฆาตเคียดแค้นที่แผดเผาจิตใจของพระองค์มาตลอด

ภาพที่พระราชบิดาพระราชมารดา กำลังถูกประหารต้องปรากฏขึ้นวนเวียนแล้วแล้วเล่า แต่พอพระองค์มีสติทรวนรำลึกถึง โอวาทครั้งสุดท้ายของพระราชบิดาอีก จนในที่สุดการทำงานของมรรคสมัย ทั้งสัมมาทิฐิ สัมมาวายามะ และสัมมาสติ ก็บรรลุเป้าหมายประสบผลสำเร็จ จนเกิดสัมมาสังกัปปะได้ในที่สุด พระองค์ตัดสินใจสละพระทัยสวดพระชรรค์กลับเข้าไปในฝัก ทรงให้อภัยทานแก่พระเจ้าพรหมทัต และทรงเกิดความเมตตากรุณาขึ้นในพระทัยของพระองค์ไม่กระทำปาณาติบาต กลับยังทรงรอคอยให้พระเจ้าพรหมทัตตื่นจากบรรทมอีกด้วยและในขณะนั้นเป็นเวลาเดียวกันที่พระเจ้าพรหมทัตทรงพระสุบินว่า ได้ถูกโอรสของพระเจ้าทีฆิตติประหาร พระองค์ทรงผวาตื่นจากบรรทมด้วยอาการที่สะดุ้งหวาดกลัว และได้ตรัสเล่าเรื่องให้ทีฆากุมารฟัง และทรงตักพระทัยกลัวจนแทบเสียสติ เพราะเรื่องในความฝันกับความจริงเป็นเรื่องเดียวกัน ได้ร้องขอชีวิตจาก

ที่ฆาฏกุมาร ว่า “ ที่ฆาฏ ขอเจ้าจงไว้ชีวิตให้เราด้วยเถิด ” ซึ่งในขณะนั้นที่ฆาฏกุมารทรงให้อภัยทานแก่พระเจ้าพรหมทัตแล้ว จึงทรงแยมพระโอษฐ์แล้วกราบทูลต่อพระเจ้าพรหมทัตว่า “ ข้าพระพุทธเจ้าไม่บังอาจที่ทูลเกล้าถวายชีวิตแต่พระองค์แต่พระองค์ต่างหากเกล้าที่สมควรพระราชทานชีวิตให้แก่ข้าพระพุทธเจ้า ” ซึ่งการตรัสตอบของที่ฆาฏกุมารดังกล่าวแสดงออกถึงความเมตตาที่แสดงออกมาให้พระเจ้าพรหมทัตรับรู้ได้ทั้งทางกายและวาจา ซึ่งทำให้พระเจ้าพรหมทัต เมื่อได้ฟังดังนั้นก็ทรงสบายพระทัยขึ้นจึงตรัสว่า “ ที่ฆาฏ ถ้าเช่นนั้น เธอจงให้ชีวิตแก่ฉัน และฉันก็จักให้ชีวิตแก่เธอ ” จากนั้นได้พระราชทานกรุงโกศลคินให้แก่ที่ฆาฏพร้อมทั้งพระราชธิดาของพระองค์แก่ที่ฆาฏกุมารด้วย

๓) วิธีการของอภัยทาน:หลักธรรมที่เป็นแนวคิดและวิธีการปฏิบัติของอภัยทาน

ในชีวิตจริง โดยหลักธรรมดังกล่าวนี้จะมีความสัมพันธ์สอดคล้องกับหลักธรรมที่ได้ศึกษาวิเคราะห์ไว้แล้วตอนต้นในหลักการพัฒนาอภัยทานตามหลักพระพุทธศาสนารวมไปถึงหลักธรรมอื่นๆที่สัมพันธ์กันด้วย เพื่อที่จะใช้แนวคิดนี้เป็นกรอบในการรองรับถึงวิธีการปฏิบัติของอภัยทาน

หลักธรรมที่เป็นแนวคิดของวิธีการของอภัยทาน หลักธรรมที่เลือกเป็นแนวคิดของวิธีการของอภัยทาน คือ

๑)พรหมวิหารธรรม

พรหมวิหารธรรม คือ ธรรมประจำใจของผู้ประเสริฐหรือผู้มีจิตใจยิ่งใหญ่กว้างขวางดุจพระพรหม ๔ อย่าง คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา เมตตา คือ ความตั้งใจปรารถนาดีต่อกันและมุ่งตรงต่อจุดหมายที่บริสุทธิ์ไม่คิดอาฆาตพยาบาท กรุณาเป็นความสงสาร โดยเข้าไปช่วยเหลือให้ผู้อื่นพ้นจากความทุกข์ส่วนมุทิตานั้น เป็นการแสดงความชื่นชมยินดีเมื่อเห็นผู้อื่นมีความสุข ไม่อิจฉาริษยา และอุเบกขานั้นคือ การมองตามจริง เป็นการมองเห็นที่บุคคลจะได้รับผลดีหรือชั่วสมควรแก่เหตุประกอบ

จะเห็นได้ว่า พรหมวิหารธรรมนั้นเป็นการพัฒนาจิตใจอย่างสมบูรณ์ถือเป็นหลักธรรมในการปฏิบัติของอภัยทาน เพราะการมีเมตตาเป็นพื้นฐานสำคัญ ที่จะต้องพัฒนาให้เกิดขึ้นภายในจิตใจ ดังที่ได้กล่าวไว้อย่างละเอียดมาแล้วในหัวข้อเมตตาธรรม ส่วน กรุณา มุทิตา อุเบกขาจะเป็นการปฏิบัติที่ตามมาภายหลัง

๒)สารณียธรรม

“สารณียธรรม” หมายถึง “ธรรมเป็นเหตุ หรือเป็นที่ตั้งแห่งการระลึกถึงกัน”เป็นหลักธรรมที่ทำให้มนุษย์อยู่อย่างรักใคร่กลมเกลียวกัน มีความสามัคคีไม่ทะเลาะวิวาทกัน ประกอบด้วยวิธีปฏิบัติ ๖ ประการ คือ

(๑) เมตตากายกรรม คือ ตั้งเมตตากายกรรม๑๑๖ ในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายทั้งต่อหน้าและลับหลัง เป็นการช่วยชวนชวากิจจรุระของเพื่อนด้วยกาย เป็นการทำความรัก ด้วยไมตรี ด้วยความปรารถนาดีต่อกัน

(๒) เมตตาวาจากรรม คือ ตั้งเมตตาวาจากรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายทั้งต่อหน้าและลับหลัง เป็นการช่วยชวนชวากิจจรุระของเพื่อนด้วยวาจา เช่น อาจจะเป็นการกล่าวตักเตือนแต่จะต้องพูดด้วยความหวังดีต่อกันและมุ่งประโยชน์ต่อส่วนรวม

(๓) เมตตามโนกรรม คือ ตั้งเมตตามโนกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายทั้งต่อหน้าและลับหลัง เป็น การคิดแต่สิ่งที่ดีก่อให้เกิดประโยชน์แก่เพื่อน (๔) สาธารณโภคี คือ แบ่งปันลาภที่ตนได้มาแล้วโดยชอบธรรม ให้แก่เพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ไม่หวงเอาไว้บริโภคผู้เดียว

(๕) สีสสามัญญตา คือ รักษาศีลของตัวเองให้บริสุทธิ์เหมือนกับเพื่อนพรหมจรรย์อื่นๆ และไม่ทำตนให้ เป็นที่น่ารังเกียจ หรือตำหนิจากผู้อื่นในแง่ของศีลาจารวัตร

(๖) ทิฏฐิสามัญญตา คือ เมื่อเกิดปัญหาได้บทสรุปไปในทิศทางเดียวกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ ไม่วิวาท กับใครๆ จนนำไปสู่ความรุนแรงมีทิฏฐิ มีความเห็น และอุดมคติที่ร่วมกันหรือสอดคล้องกัน

๔)วิธีการปฏิบัติของสาราณียธรรมเพื่อนำไปสู่อภัยทาน

เมื่อได้กรอบแนวคิดในวิธีการแล้ว และจากองค์ความรู้ทั้งหมดที่ได้ศึกษาวิเคราะห์มาตั้งแต่ต้น ก็จะสามารถนำเสนอวิธีการปฏิบัติของอภัยทานในชีวิตจริงได้โดยในบรรดาการกระทำที่มนุษย์กระทำต่อโลก ภายนอกนั้นจะแบ่งออกเป็น กายกรรมวจีกรรม และมโนกรรม วิธีการปฏิบัติของอภัยทานก็เช่นเดียวกัน จะแบ่งออกเป็น ๓ ทาง คือ ทางกาย ทางวาจา และทางใจ ซึ่งในทัศนะพุทธศาสนาจะถือว่าการกระทำทั้ง ๓ นั้น มโนกรรมจะเป็นกรรมที่สำคัญที่สุด เพราะมโนกรรมหรือเจตนาจะเป็น ตัวกำหนด การกระทำทางกายและ วาจา ดังนั้น วิธีการปฏิบัติของอภัยทาน ก็จะต้องเริ่มปฏิบัติที่ใจเป็นลำดับแรก ซึ่งจะนำไปสู่ กาย และวาจา ใน ลำดับต่อไป

๑)มโนกรรม:วิธีการปฏิบัติในการให้อภัยทานทางใจ

ดังที่กล่าวมาแล้วว่า ในทัศนะทางพระพุทธศาสนานั้น รากเหง้าที่เป็นสาเหตุหรือต้นตอของความ ขัดแย้งที่เกิดจากเหตุปัจจัยภายใน คือ ทิฏฐิหนึ่งในปัจจัยธรรมที่ถือว่าเป็นแกนกลางของปัญหาความขัดแย้งที่ อยู่ลึกที่สุด เพราะเป็นการยึดมั่นถือมั่นในอุดมการณ์ ถ้าทิฏฐินั้นประกอบไปด้วยอกุศลมูล อันได้แก่ โลภะ โทสะและโมหะ ซึ่งจะก่อให้เกิดมิจฉาทิฏฐิ ผนวกกับเหตุปัจจัยภายนอก คือ ข้อมูล ความสัมพันธ์ อำนาจและ ผลประโยชน์โครงสร้างของสังคมที่ก่อให้เกิดความไม่เท่าเทียมกัน รวมทั้งความแตกต่างของค่านิยม เชื้อชาติ ซึ่ง สิ่งต่างๆเหล่านี้ก็จะกลายเป็น แรงผลักดันสำคัญที่ทำให้เกิดสภาวะ และบรรยากาศของความขัดแย้งได้ปรากฏ ตัวขึ้น จนนำไปสู่ความรุนแรงในที่สุด

๒)วจีกรรม:วิธีการปฏิบัติในการให้อภัยทานทางวาจา

(๑) การใช้วาจาที่เหมาะสม คือ คำพูดจะประกอบไปด้วยคำไพเราะอ่อนหวานนุ่มนวล เป็นคำพูดที่ไม่ เบียดเบียนทำร้ายผู้อื่น ซึ่งจะต้องมีองค์ประกอบดังนี้เป็นคำพูดที่เป็นจริง ไม่พูดส่อเสียด ก่อให้เกิดความ แตกแยก เป็นคำพูดที่ไม่มีโทษ รื่นหู สุภาพ ไม่หยาบคาย และจะต้องเป็นคำพูดที่พูดด้วยความปรารถนาดีต่อกัน และเป็นประโยชน์ต่อผู้ฟังด้วย

(๒) การกล่าวคำว่า “ขอโทษ” คำว่า “ขอโทษ” จัดเป็นวิธีการหนึ่งที่จะทำให้เกิดอภัยทานทั้งผู้ทำ กระทำ และผู้ที่ถูกที่กระทำ เพราะผู้ที่กล่าว วา คำว่า “ขอโทษ”ได้ แสดงว่า ผู้นั้นมีจิตที่ปราศจากความโกรธ ไม่พยาบาท อาฆาตแค้น ปราศจากทิฏฐิ มานะ เป็นการกล่าวที่แสดงถึงการตำหนิตัวเอง ยอมรับผิด เป็นการ ขอขมาทางวาจา

๓) กายกรรม: วิธีการปฏิบัติในการให้อภัยทางกาย

อภัยทางกาย เป็นวิธีการของอภัยที่แสดงออกอย่างชัดเจนเช่นเดียวกับอภัยทางวาจาเป็นการกระทำที่สื่อเชื่อมโยงมาจากอภัยทางใจ และวาจา ซึ่งวิธีการของอภัยทางกาย จะมีลักษณะการแสดงออกต่างๆ

๖.๔.๒ หลักธรรมที่ควบคู่กับการให้อภัยคือ สาราณียธรรม

สาราณียธรรม หมายถึง ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความไว้หวั่นใจถึง หมายถึง มีความปรารถนาดีต่อกัน เอื้อเพื่อเกื้อกูลกัน ดังนี้

๑. เมตตากรรม ได้แก่ การเข้าไปตั้งกายกรรมประกอบด้วย เมตตา นั่นคือ การอยู่ด้วยกันด้วยการกระทำดีต่อกัน ไม่เบียดเบียนทำร้ายกัน ไม่ก่อสงคราม แต่มุ่งเน้นการสร้างความร่วมมือกัน เพื่อความผาสุกของมวลมนุษย เป็นต้น

๒. เมตตาวจีกรรม ได้แก่ การเข้าไปตั้งวจีกรรมประกอบด้วยเมตตา คือใช้หลักการพูด โดยการเจรจาให้เข้าใจกัน ไม่กล่าวร้ายเสียดสีกัน เป็นต้น

๓. เมตตาโมรธรรม ได้แก่ การเข้าไปตั้งโมรกรรมประกอบด้วยเมตตา คือการไม่คิดทำร้ายซึ่งกันและกัน มีความซื่อสัตย์เคารพในความคิดเห็นซึ่งกันและกัน มีจิตเมตตาต่อกัน เป็นต้น

๔. แบ่งปันผลประโยชน์ ที่ได้มาด้วยความชอบธรรมแก่เพื่อนมนุษย์ ได้แก่ การแบ่งปันช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทั้งในด้านอาหาร เครื่องอุปโภคบริโภคเครื่องมือการเกษตรตลอดจนวิทยาการความรู้ต่างๆ ให้แก่เพื่อนมนุษย์รวมตลอดถึงการรู้จักใช้ทรัพยากรธรรมชาติร่วมกันไม่ทำลายระบบนิเวศสิ่งแวดล้อมที่ก่อให้เกิดผลกระทบมวลมนุษย เป็นต้น

๕. รักษาความประพฤติ(ศีล) เสมอกัน ได้แก่ การดำเนินนโยบายต่างๆ ต้องเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับมติสากลหรือหลักการขององค์การสหประชาชาติหรือองค์การระหว่างประเทศไม่ฝ่าฝืนมติหรือหลักการนั้นอันจะก่อให้เกิดความหวาดระแวง ไม้ไว้เนื้อเนื้อเชื่อใจกัน

๖. มีความเห็นร่วมกัน ไม่วิวาทเพราะมีความเห็นผิดกัน ได้แก่ การอยู่ร่วมกันจะต้องยอมรับในกฎกติกาทางสังคมที่กำหนดไว้ ไม่กระทำตนเสมือนว่าเป็นการฝ่าฝืนมติของสังคมโลกไม่เอา رأดเอาเปรียบกันหรือข่มเหงกีดกันผู้อื่น มีแต่จะสร้างความเดือดร้อนให้แก่ตนเองและสังคมที่ตนอาศัยอยู่ด้วย

หากเราลองขยายความหมายของสาราณียธรรมออกมาให้เป็นภาคปฏิบัติก็จะพบว่า เนื้อหาของหลักธรรมดังกล่าวนี้ ยังคงร่วมสมัยอยู่เสมอ ลองจินตนาการดูเถิดว่า ในองค์กร ในสถาบัน ในสังคม ในประเทศ หรือในโลก ที่ผู้คิดต่อกันด้วยเมตตา คือ มีมิตรจิตต่อกันฉันมิตร ไม่มองกันและกันในฐานะศัตรูคู่อาฆาต (=คิดด้วยเมตตา) พุดกันด้วยเมตตา คือ สื่อสารกันอย่างที่มิตรควรกระทำบนพื้นฐานแห่งความปรารถนาดี (=พุดกันด้วยเมตตา) อยู่กันด้วยเมตตา คือ อยู่ร่วมกัน ปฏิบัติต่อกันเหมือนหนึ่งคนรักกัน คนเป็นมิตรกันปฏิบัติต่อกันไม่ตีสองหน้าเข้าหากัน ไม่เล่นละครตบตา (=ทำด้วยเมตตา) รวมทั้งมีการจัดสรรทรัพยากรอย่างเป็นธรรมเปิดโอกาสให้ประชาชนมีโอกาสเข้าถึงทรัพยากรอย่างเสมอภาคกัน มีโอกาสในสังคมทัดเทียมกัน ลดช่องว่างระหว่างชนชั้นและช่องว่างทางเศรษฐกิจให้น้อยลง (=สาธารณโภคีตา/จัดสรรทรัพยากร) ตลอดถึงประชาชนยอมรับในระบอบการเมืองการปกครองแบบเดียวกัน เช่น ยอมรับในระบอบประชาธิปไตยเหมือนกัน (=ทิวฐิ

สามัญญตา) เคารพและปฏิบัติตามกฎหมายรัฐธรรมนูญอันเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศเหมือนกัน ด้วยมาตรฐานเดียวกัน (=สี่สามัญญตา) เพียงแค่นี้ หลักประกันสันติภาพในสังคมก็เกิดขึ้นแล้ว

สรุป

พระพุทธศาสนาได้นำเสนอหลักธรรมเพื่อแก้ไขปัญหาซึ่งเป็นตัวทุกข์ในทุกๆระดับไม่ว่าจะเป็นระดับโลก ิยะซึ่งแบ่งเป็นปัญหาหรือความทุกข์ส่วนตัวและปัญหาทางสังคม ความขัดแย้งเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้แม้ตัวบุคคล และกลุ่มคนและสังคม ชุมชนการแก้ไขปัญหารื่องความขัดแย้งถูกวางไว้เพื่อนำไปสู่การสร้างสัมมาทิฐิเป็น พื้นฐานก่อนแล้วจึงพัฒนาไปสู่การสร้าง ความสงบทางกาย วาจา หลักธรรมหลายหมวดมีความเชื่อมโยงสัมพันธ์ อย่างต่อเนื่องและเป็นเหตุสนับสนุนซึ่งกันและกันเพราะนำผู้ปฏิบัติให้ดำเนินไปสู่เป้าหมายสุดท้ายคือการพ้น จากความทุกข์หรือปัญหาทุกอย่าง พระพุทธเจ้าทรงนำเสนอรูปแบบการแก้ไขปัญหาคือความขัดแย้งที่เกิดจากการ วิวาทกันคือมีความเห็นต่างกันและประพัตติต่างกัน จนเป็นเหตุให้เกิดอภิมรรคขึ้นด้วยวิธีการที่เรียกว่า อภิมรรค สมณะวิธีเพื่อสร้างความสงบให้เกิดขึ้นในกลุ่มพระสงฆ์ก่อน แต่หลักการดังกล่าวก็สามารถนำไปประยุกต์ได้ใน ทุกสภาพการณ์

หลักการเจริญพรหมวิหาร การให้อภัยและสร้างความรักสมัคสมานสามัคคีด้วยสาราณียธรรมเป็น วิธีการและรูปที่ทุกคนสามารถสร้างได้ทุกสถานที่และทุกเวลาเพื่อเป็นการป้องกันและทำลายความน่า หวาดกลัวหรือการเข่นฆ่ากัน หลักการดังกล่าวต้องเริ่มต้นที่การฝึกฝนใจให้เกิดสัมมาทิฐิก่อนแล้วจึงจะ สามารถสร้างคุณธรรมที่จะเป็นเครื่องมือทำลายความขัดแย้งให้หมดสิ้นได้ เพราะต้นเหตุที่แท้จริงของความ ขัดแย้งคือ อวิชชา และอกุศลจิตนั่นเอง ปราศจากการรู้และเข้าใจอย่างถูกต้องแล้วจิตใจก็จะหลงยึดติดกับ ความเห็นผิดซึ่งเป็นต้นเหตุให้เกิดการยึดถือในเรื่องตัวตน การแก่งแย่งผลประโยชน์ การประทุษร้าย เป็นต้น ซึ่งทำให้สังคมเกิดความวุ่นวาย ไม่มีสันติสุขได้

คำถามท้ายบท

๑. รูปแบบการจัดการแก้ไขความขัดแย้งเชิงวินัยมีเท่าไร? อะไรบ้าง? จงอธิบาย
๒. บ่อเกิดของความขัดแย้งทั้งภายในและภายนอกมีอะไรบ้าง? จงบรรยาย
๓. ความขัดแย้งเป็นธรรมชาติของมนุษย์จริงหรือไม่? มีเหตุผลสนับสนุนอย่างไร? จงอธิบาย
๔. รูปแบบการประยุกต์ใช้หลักเมตตาพรหมวิหารต้องทำอย่างไร? อธิบาย
๕. หลักการแก้ไขปัญหาคือความขัดแย้งด้วยอภัยทานมีอะไรบ้าง? จงบรรยาย

๖. จงวิจารณ์หลักการแก้ไขปัญหาคอขวดแบบพุทธรักษาว่ามีข้อดีและด้อยอย่างไร? ใช้เหตุผลในการวิเคราะห์วิจารณ์